

บทที่ ๔

การสิ้นสุดบทบาททางการเมืองของพลเรือตรีถวัลย์ อ่างรวงวาสวัสดิ์

จากที่กล่าวมาในบทที่ ๓ จะเห็นได้ว่ารัฐบาลของ พล.ร.ต.ถวัลย์ อ่างรวงวาสวัสดิ์ ต้องประสบกับวิกฤตการณ์ต่างๆ หลายด้าน คือ นอกจากประสบปัญหาอันสืบเนื่องมาจากภาวะความยุ่งยากหลังสงครามแล้ว ยังมีกระแสต่อต้านรัฐบาลจากพรรคประชาธิปัตย์ ซึ่งเป็นพรรคการเมืองฝ่ายค้าน โดยใช้ข้อหากรณีสวรรคตมาเป็นประเด็นสำคัญในการโจมตีรัฐบาล ความพยายามของพรรคประชาธิปัตย์ในการโค่นล้มรัฐบาลนี้ พรรคประชาธิปัตย์จะหันไปผูกมิตรกับจอมพล ป.พิบูลสงคราม และกลุ่มทหารบก ซึ่งในที่สุดแล้ว กลุ่มทหารบกนี้เอง จะเป็นกองหน้าในการก่อการรัฐประหารเมื่อวันที่ ๘ พฤศจิกายน พ.ศ.๒๔๙๐ เพื่อล้มล้างรัฐบาลของพรรคสหชีพ-แนวรัฐธรรมนูญ และนำมาสู่การสิ้นสุดบทบาทนายกรัฐมนตรีของ พล.ร.ต.ถวัลย์ อ่างรวงวาสวัสดิ์ ด้วย อย่างไรก็ตามการล้มลงของรัฐบาล พล.ร.ต.ถวัลย์ อ่างรวงวาสวัสดิ์ นั้น มิได้มีเหตุปัจจัยจากภายนอกอันหมายถึงฝ่ายพรรคประชาธิปัตย์ และกลุ่มทหารบกเพียงอย่างเดียว หากแต่กลไกในการรักษาเสถียรภาพ ของฝ่ายรัฐบาลขาดความมั่นคง อันเนื่องมาจากความไม่สามารถแก้ไขปัญหาต่างๆ ของรัฐบาล และความขัดแย้งภายในกลุ่มผู้นำฝ่ายรัฐบาลอีกด้วย ดังนั้น การศึกษาถึงการสิ้นสุดบทบาทของรัฐบาล พล.ร.ต.ถวัลย์ อ่างรวงวาสวัสดิ์ จึงจะต้องกล่าวถึงปัญหาและความขัดแย้งภายในของฝ่ายรัฐบาลเสียก่อน จากนั้น จึงจะอธิบายถึง บทบาทในการต่อต้านของกลุ่มพรรคประชาธิปัตย์ และทหารบก อันจะนำมาซึ่งการรัฐประหาร ๘ พฤศจิกายน พ.ศ.๒๔๙๐ ซึ่งจะเป็นการปิดฉากของรัฐบาล พล.ร.ต.ถวัลย์ อ่างรวงวาสวัสดิ์ ลง

๔.๑ ความขัดแย้งภายในกลุ่มผู้นำฝ่ายรัฐบาล

พล.ร.ต.ถวัลย์ อ่างรวงวาสวัสดิ์ ได้ก้าวขึ้นมาดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีโดยมีฐานเสียงสนับสนุนในสภาผู้แทนราษฎรและวุฒิสภา ได้แก่ เสียงของพรรคสหชีพ พรรคแนวรัฐธรรมนูญและพรรคอิสระเป็นสำคัญ นอกจากนี้ ยังมีผู้ก่อการคณะราษฎรฝ่ายคุมกำลังอันหมายถึง พล.อ.อดุล อดุลเดชจรัส ผู้บัญชาการทหารบก และ พล.ร.ท.สินธุ์ กมลนาวิน ผู้บัญชาการทหารเรือร่วมให้การสนับสนุน อย่างไรก็ตาม ท่ามกลางการบริหารงานของ

รัฐบาลซึ่งประสบปัญหาต่างๆ อยู่ นั้น ความขัดแย้งภายในวงรัฐบาลก็ได้เริ่มก่อตัวขึ้น เริ่มจากเมื่อเดือนธันวาคม พ.ศ. ๒๔๘๕ นายกว้าง ทองทวี ผู้แทนราษฎรจากมหาสารคามสังกัดพรรคสหชีพ ได้พยายามขอเปิดอภิปรายไม่ไว้วางใจนายวิลาศ โอสถานนท์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงพาณิชย์ เรื่องการปฏิบัติราชการและดำเนินนโยบายเรื่องข้าวไม่สุจริต แต่ความพยายามนี้ไม่ประสบผลสำเร็จ เพราะไม่ได้รับความร่วมมือจากสมาชิกสภาอื่นๆ มากเท่าที่ควร และกลุ่มผู้นำทั้งจากพรรคสหชีพ และแนวรัฐธรรมนุญ ต่างก็ไม่เห็นด้วย นายกว้าง ทองทวี ไม่พอใจจึงได้ลาออกจากพรรคสหชีพ ซึ่งเป็นการแสดงให้เห็นถึงความขัดแย้งที่เริ่มเกิดขึ้นระหว่างฝ่ายรัฐบาลเอง

นอกจากนี้ในคณะรัฐบาลก็ประสบปัญหา อันเนื่องมาจากต้องมีการปรับเปลี่ยนตัวบุคคลที่เป็นรัฐมนตรีในคณะรัฐบาลถึง ๒ คนในเดือนเดียวกัน คือ รายแรก ม.ล.กรี เดชาติวงศ์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงคมนาคม เสียชีวิตด้วยอุบัติเหตุ ขณะเดินทางไปตรวจเส้นทางรถไฟสายพม่าที่จังหวัดกาญจนบุรี เมื่อวันที่ ๑ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๙๐ แต่กรณีที่กระทบกระเทือนมากเกิดขึ้นอีก ๔ วัน หลังจากนั้น คือในวันที่ ๔ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๙๐ เมื่อนายดิเรก ชัยนาม ก็ยื่นขอลาออกจากตำแหน่งรองนายกรัฐมนตรี และรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ นายดิเรก ชัยนาม ให้เหตุผลในการลาออกครั้งนี้ว่า ได้ทำงานมาเป็นเวลานานถึง ๔ รัฐบาล จึงจะขอยุติให้ผู้อื่นรับหน้าที่แทนบ้างเพราะต้องการพักผ่อน และการลาออกจากตำแหน่งก็เป็นสิทธิอันชอบธรรมของตนตามรัฐธรรมนูญ ทั้งนี้มิได้มีสาเหตุมาจากความขุ่นข้องหมองใจ กับบุคคลใดบุคคลหนึ่งในคณะรัฐบาล หรือไม่พอใจในนโยบายประการใดประการหนึ่งของรัฐบาล แต่ที่น่าสังเกตก็คือ นายดิเรก มิได้เพียงลาออกจากตำแหน่งในคณะรัฐมนตรีเท่านั้น แต่ได้ลาออกจากความเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร เขตพระนครด้วย ในกรณีนี้ต่อมาภายหลังนายดิเรก ชัยนาม ก็ได้อธิบายว่าสาเหตุสำคัญในการลาออกก็คือ ไม่เห็นด้วยกับนายรัฐมนตรีที่เอาใจสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร หรือนักการเมืองกลุ่มหนึ่งมากเกินไป ซึ่งโดยนัย ก็หมายถึงกลุ่มสหชีพนั่นเอง

สิริรัตน์ เรื่องวงษ์วาร, "บทบาททางการเมืองของนายควง อภัยวงศ์ ตั้งแต่การเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕ ถึง ๒๔๙๑," หน้า ๒๔๕.

ไทยราษฎร, ๖ กุมภาพันธ์ ๒๔๙๐.

ดิเรก ชัยนาม, ไทยกับสงครามโลกครั้งที่ ๒ เล่ม ๒, หน้า ๖๓๘. ที่น่าสังเกตคือ หนังสือเล่มนี้ พิมพ์เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๕ หลังจากเหตุการณ์ถึง ๑๕ ปี

การลาออกของนายติเรก ชัยนาม กลายเป็นปัญหาสำคัญของรัฐบาล ที่จะต้องหาทางออกที่เหมาะสม ทั้งนี้เพราะนายติเรก ชัยนาม ดำรงตำแหน่งสำคัญในคณะรัฐบาลถึง ๒ ตำแหน่ง และยังเป็นผู้ก่อการคณะราษฎรคนสำคัญ ที่เชื่อมระหว่างนายปรีดี พนมยงค์กับ พล.อ.อดุล อดุลเดชจรัส ทั้งยังเป็นถึงรองนายกรัฐมนตรี การลาออกนี้ จึงอาจทำให้เกิดความเข้าใจว่าเกิดความขัดแย้งในรัฐบาลอย่างรุนแรง อีกทั้งต่างประเทศอาจคิดว่านายติเรก ชัยนาม ไม่เห็นชอบด้วยกับนโยบายต่างประเทศของรัฐบาลในชั้นแรก การลาออกของนายติเรก ชัยนาม ทำให้ฐานะของรัฐบาลของ พล.ร.ต.ถวัลย์ ชำรงนาวาสวัสดิ์ เริ่มประสบปัญหา ทางแก้อย่างหนึ่งก็คือ การส่งติเรก ชัยนามไปรับตำแหน่งอัครราชทูตประจำราชสำนักอังกฤษ แต่ในอีกทางหนึ่ง พล.ร.ต.ถวัลย์ ก็ได้เสนอให้มีการปรับปรุงคณะรัฐมนตรี โดยจะจัดให้เป็นรัฐบาลผสมร่วมกับพรรคประชาธิปัตย์เพื่อที่ว่า "การโจมตีวิจารณ์การปฏิบัติงานของรัฐบาลคงจะบรรเทาลงได้บ้าง ทำให้รัฐบาลมีเวลาอยู่ในตำแหน่งได้ยาวนานยิ่งขึ้น" แต่ข้อเสนอนี้ไม่มีผู้ใดสนับสนุน เพราะมีความเห็นว่า ไม่สามารถร่วมงานกับพรรคประชาธิปัตย์ได้ ผลที่สุดคณะรัฐบาลจึงได้แก้ไขปัญหานี้ ด้วยการมอบหมายให้ พล.ร.ต.ถวัลย์ ชำรงนาวาสวัสดิ์ รับตำแหน่งคณะรัฐมนตรีว่าการกระทรวงต่างประเทศ อีกตำแหน่งหนึ่ง ส่วนตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงคมนาคมนั้นก็ได้มอบหมายให้ นายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงอุตสาหกรรม และหัวหน้าพรรคสหชินควบอีกตำแหน่งหนึ่ง

ต่อมาในเดือนตุลาคม พ.ศ.๒๔๘๐ ทางกระทรวงการคลังได้สั่งปลด พ.ต.โผน อินทรทัตผู้อำนวยการโรงงานยาสูบออกจากตำแหน่ง ด้วยข้อหาต้องสงสัยว่าจะพัวพันกับการทุจริต เหตุการณ์นี้ทำให้นายทองเปลว ชลภูมิ เลขาธิการพรรคแนวรัฐธรรมนูญไม่พอใจอย่างมาก และได้ออกแถลงข่าวโจมตี นายทองเย็น หลีละเมียร(หลวงอรรถดสารประสิทธิ์) ปลัดกระทรวงการคลังว่าเป็นผู้กลั่นแกล้ง พ.ต.โผน อินทรทัต พร้อมกันนั้นก็ประกาศว่าตนจะลาออกจากพรรคแนวรัฐธรรมนูญซึ่งนายทองเย็น หลีละเมียร เป็นสมาชิกอยู่ด้วย และจะก่อตั้งพรรค"แนวราษฎร" โดยจะมีผู้แทนราษฎรกลุ่มหนึ่งมาร่วมด้วย ความแตกแยกใน

“รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี ที่ ๘๐/๒๔๘๐ อ้างถึงใน สิริรัตน เรื่องวงษ์วาร “บทบาททางการเมืองของนายควง อภัยวงศ์ ตั้งแต่การเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.๒๔๗๕ ถึง ๒๔๘๑,” หน้า ๒๓๓.

“เรื่องเดียวกัน.

“สุภาพบุรุษ, ๒๒ ตุลาคม พ.ศ.๒๔๘๐.

วงรัฐบาลนี้ยิ่งทำให้ภาพพจน์ของรัฐบาลตกต่ำลงมากขึ้น ดังที่พล.ร.ต.สังวร สุวรรณชีพซึ่ง
เป็นอธิบดีกรมตำรวจ ได้บันทึกไว้ว่า

...อีกเรื่องหนึ่งคนแอนตี้รัฐบาล ถ้าเราจะใช้ตำรวจจับก็คงไม่มีที่รับรองเพียง
พอเพราะมันท่วมเมืองไปหมด ทั้งข้าราชการและราษฎร มีทางเดียวเท่านั้นที่
รัฐบาลจะรู้ตัว คือ เตรียมลาออก เสียงทั่วไปฟังคน่ากลัวอันตราย แต่มันก็
ใกล้เวลารัฐบาลจะฟังอยู่แล้ว เพราะพรรครัฐธรรมนูญ สหชีพเริ่มร่ำวจานกัน
ที่เรียกว่าพวกเดียวกัน ก็กระทบเหตุแย่งกันกินขึ้น ในเรื่องกิจการโรงงานยาสูบ
และเศรษฐกิจอื่นๆของรัฐบาล เล่นกันจนจะเกิดเผาโรงงานยาสูบ...

นอกจากนี้ปัญหาคอร์รัปชันในวงรัฐบาล และความไม่มีประสิทธิภาพในการแก้ไข
ปัญหาด้านอื่นๆ เช่น ปัญหาการครองชีพของประชาชน หรือ ปัญหาการขาดแคลนสินค้า ฯลฯ
ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว มีส่วนสำคัญที่ผลักดันให้ พล.อ.อดุล อดุลเดชจรัส ผู้บัญชาการทหารบก
และ พล.ร.อ.สินธุ์ กมลนาวิน ผู้บัญชาการทหารเรือ เริ่มแสดงท่าทีที่จะไม่สนับสนุนรัฐบาล
ดังจะเห็นได้จากการประชุมของบุคคลสำคัญเมื่อวันที่ ๓ กรกฎาคม พ.ศ.๒๔๙๐ ที่ทำเนียบ
ทำข้างของนายปรีดี พนมยงค์ ผู้ที่เข้าร่วมประชุมได้แก่ นายปรีดี พนมยงค์ รัฐบุรุษอาวุโส
พล.ร.ต.ถวัลย์ อารังนาวาสวัสดิ์ นายกรัฐมนตรี พล.ร.ท.สินธุ์ กมลนาวิน ผู้บัญชาการ
ทหารเรือ พล.ร.ต.สังวร สุวรรณชีพ สารวัตรใหญ่ทหารบก หลวงนฤเบศร์มานิต อดีต
ผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน พล.ท.เรือง เรืองวิระยุทธ ปลัดกระทรวงกลาโหม พล.อ.อดุล
อดุลเดชจรัส ผู้บัญชาการทหารบก และ พล.ต.ต.พระนิจารณ์ผลกิจ อธิบดีกรมตำรวจ^๑ ใน
การประชุมครั้งนั้น พล.อ.อดุล อดุลเดชจรัส ได้กล่าวว่า ตนไม่พอใจในพฤติกรรมทุจริต
กินโกงในวงราชการตั้งแต่ชั้นเล็กๆ จนถึงชั้นผู้ใหญ่อย่างเอิกเกริก โดยรัฐบาลไม่สามารถ
จะหาทางปราบปราม หรือปรับปรุงแก้ไขให้ดีขึ้นได้ ดูเหมือนว่าคณะรัฐบาลจะปล่อยปละละ
เลย ทำให้เข้าใจว่า ถ้าไม่เกิดจากความอ่อนแอไร้สมรรถภาพก็รู้เห็นเป็นใจในการกระทำ

^๑พล.ร.ต.สังวร สุวรรณชีพ, อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพหลวงสังวรยุทธกิจ,
หน้า ๑๔๖.

^๒พ.ต.ท.เทียน สุโกศล, อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพพลเอกอดุล อดุลเดชจรัส
(พระนคร: โรงพิมพ์กรมตำรวจ, ๒๔๑๓).

เช่นนั้นด้วย" ยิ่งกว่านั้นยังพล.อ.อ.คล ยังได้ล่ำท้อกว่า "ถ้ารัฐบาลยังกระทำตัวเลวอยู่
เช่นนี้ เมื่อเกิดการปฏิวัติรัฐประหารขึ้นมาในขณะนี้ คิดว่าจะไม่ปราบปราม เพราะไม่ต้อง
การเอาทหารไทยฆ่าทหารไทยด้วยกันเอง" พล.ร.ท.สินธุ์ กมลนาวิน ก็ได้กล่าวสนับสนุน
ความคิดนี้

ความไม่พอใจการบริหารประเทศของรัฐบาล พล.ร.ต.ถวัลย์ ชำรงนาวาสวัสดิ์
คงจะแพร่หลายไปไม่น้อย แม้กระทั่งในหมู่ทหารเรือ ปรากฏให้เห็นได้จากความรู้สึก
ของ น.ต.มนัส จารุภา ผู้จัดอมพล ป.นิบูลสงครามไปเป็นตัวประกันเมื่อครั้งกบฏแมนฮัตตัน
พ.ศ.๒๔๘๔ ได้เขียนเล่าไว้ว่า

...ข้าพเจ้ารับราชการในตำแหน่ง"นายธง"(นายทหารคนสนิทของผู้บังคับบัญชา
ที่มียศชั้นนายพล(เรือ)ของ นายพลเรือโทผ่น นาวาวิจิตร... ซึ่งดำรงตำแหน่งผู้
บังคับกองเรือรบในขณะนั้น ได้มีโอกาสทราบถึงความทุจริตเหลวไหลต่างๆ
จากตัวท่านโดยตรง และจากบรรดาท่านผู้ใหญ่ที่ติดต่อไปมาหาสู่ท่าน ผ.บ.กอง
เรือรบเป็นนิจสิน จึงวันหนึ่งสบโอกาสเหมาะได้เรียนกับท่านอย่างเปิดอกว่า รัฐ
บาลที่บริหารประเทศไปสู่ความหายนะเช่นนั้น ไม่สมควรที่จะให้คงอยู่ต่อไป ควร
ที่ท่าน ผ.บ.กองเรือรบจะได้รวบรวมกำลังทำการขับไล่ออกไปเสีย แล้วจัดตั้ง
รัฐบาลขึ้นใหม่ ท่าน ผ.บ.กองเรือรบกล่าวแก่ข้าพเจ้าว่า ที่ข้าพเจ้านุดขึ้นนั้น
ก็ถูกต้องแล้ว ท่านจะทำได้ไม่ยากอะไร เพราะคณะรัฐบาลชุดหลวงดำรงฯนั้น
เปรียบเสมือนผลไม้ที่สุกงอมคาตัน เพียงแต่เขย่าต้นเบาๆ ก็จะร่วงลงมาเอง
แต่ท่านไม่อยากจะทำ"

นอกเหนือไปจากความไม่พอใจการบริหารงานของรัฐบาลแล้ว ประเด็นที่ควร
พิจารณาอีกประเด็นหนึ่งก็คือความขัดแย้งทางการเมืองระหว่างกลุ่มทหารเรือกับฝ่ายรัฐบาล

^๑พ.ต.ท.เทียน สุโกศล, อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพพลเอกอ.อ.คล.เดชจรัส
(พระชนคร: โรงพิมพ์กรมตำรวจ, ๒๕๑๓).

^๒ไสว สุทธิพิทักษ์, ดร.ปรีดี พนมยงค์, หน้า ๓๓๑-๓๓๒.

^๓น.ต.มนัส จารุภา, "เมื่อข้าพเจ้าจัดอมพล", ใน เบื้องแรกประชาธิปไตย,
หน้า ๔๓๘-๔๕๐.

โดยเฉพาะกลุ่มผู้นำอีสานในพรรคสหชีพ ทั้งนี้เพราะกลุ่มนายทหารเรือ และกลุ่มผู้นำอีสานมีความแตกต่างกันทางความคิดและผลประโยชน์พื้นฐาน กล่าวคือกลุ่มทหารเรือมีผลประโยชน์อยู่ในส่วนกลางและต้องการพัฒนากองทัพ ซึ่งเป็นแนวคิดเดียวกับกลุ่มทหารบกในระดับหนึ่ง ในขณะที่กลุ่มผู้นำอีสานมีผลประโยชน์ผูกพันกับคนในท้องถิ่นและคัดค้านเรื่องการพัฒนากองทัพ ความขัดแย้งระหว่างกลุ่มนายทหารเรือและกลุ่มผู้นำอีสานนี้ แม้จะไม่ปรากฏชัดเจนเท่ากับกลุ่มทหารบก แต่ก็ปรากฏให้เห็นได้เมื่อกลุ่มผู้นำอีสาน เช่น นายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ และนายเตียง ศิริขันธ์ ขึ้นมามีอำนาจในรัฐบาลหลังสงครามโลก สรศักดิ์ งามขจรกุลกิจได้ให้ภาพความขัดแย้งที่เกิดขึ้นไว้ดังนี้

...นายชิต เวชประสิทธิ์ให้สัมภาษณ์ว่า ในช่วงที่นายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ เป็นรัฐมนตรีกระทรวงอุตสาหกรรม "ได้ดำเนินนโยบายในเรื่อง การโอนหุ้นของรัฐวิสาหกิจต่างๆ ที่กองทัพเรือมีส่วนหรือถือหุ้นใหญ่ไปอยู่กับสหกรณ์ ทำให้พวกทหารเรือไม่พอใจ" และ "มีความขัดแย้งระหว่างคุณทองอินทร์กับ พล.ร.ท. ผันด้วย" ร.ท. กระจำจ่าง ตูลารักษ์ ให้สัมภาษณ์ว่า ในครั้งที่นายถวิล อุดลเป็นกรรมาธิการรัฐสภาด้านอุตสาหกรรม ได้เชิญหลวงสินธุ์มาสอบสวนเรื่องการบริหารงานของรัฐวิสาหกิจแห่งหนึ่งของทหารเรือ ทำให้หลวงสินธุ์โกรธมาก"

สิ่งนี้แสดงให้เห็นได้ว่า การขึ้นมาอำนาจของกลุ่มผู้นำอีสานนั้น มีส่วนที่สร้างความไม่พอใจแก่กลุ่มทหารเรือด้วยอีกประการหนึ่ง นอกจากกลุ่มทหารเรือแล้ว แม้แต่ฝ่ายตำรวจ พล.ร.ต. สังวร สุวรรณชีพ ที่ได้รับการแต่งตั้งจากรัฐบาล พล.ร.ต. ถวัลย์ อารังนาวาสวัสดิ์ ให้เข้ารับตำแหน่งอธิบดีตำรวจ ก็คงจะมีความไม่พอใจรัฐบาลเช่นกัน ดังจะเห็นได้จาก ร.ต.อ. เฉียบ (ชัยสงค์) อัมพุนันท์ นายตำรวจสันติบาลแล้วว่า เมื่อเขาไปรายงาน พล.ร.ต. สังวร สุวรรณชีพ อธิบดีกรมตำรวจ เพื่อขอทำการจับกุมผู้ที่สืบทราบได้ว่าจะก่อการรัฐประหาร พล.ร.ต. สังวร สุวรรณชีพ ไม่อนุมัติ พร้อมกับกล่าวว่า

...คุณเฉียบอยู่สันติบาล ก็รู้ที่อยู่แล้วไม่ใช่หรือว่า ราษฎรไม่ชอบรัฐบาลหลวง

...สรศักดิ์ งามขจรกุลกิจ, ขบวนการเสรีไทยกับความขัดแย้งทางการเมืองภายในประเทศไทย ระหว่างพ.ศ. ๒๔๘๑-๒๔๘๒, หน้า ๓๑๔.

ข้าราชการ หนังสือพิมพ์ก็ตำหน้อยู่เรื่อย...ก็เมื่อราษฎรเขารังเกียจรัฐบาลนี้ว่าไม่ได้ความแล้ว เรายังจะสนับสนุนให้รัฐบาลนี้อยู่ต่อไปก็เป็นเรื่องไม่ถูก คุณอยู่สันติบาลก็ย่อมรู้อยู่เต็มอกว่า มันแข็งลิ้นนัก ให้ออกไปเสียทีก็ดี เราไม่เกี่ยว เพราะเราเป็นข้าราชการประจำ"

และเมื่อ ร.ต.อ.เจียบ ได้สนทนาเรื่องนี้กับ พ.ต.อ.บรรจงศักดิ์ ชีพเป็นสุข ผู้บังคับการตำรวจเขต ๕ พ.ต.อ.บรรจงศักดิ์ ชีพเป็นสุข ได้กล่าวว่า

...เรื่องกฎหมายแบบภูมิรัฐลิกเฉยๆ เพราะคนที่จะก่อการเช่นนั้น ก็เป็นคนไทยที่รักษาบ้านเมืองเหมือนกัน เมื่อเขาเห็นว่า ผู้บริหารประเทศบ้านเมืองไปไม่ไหวแล้ว ก็เป็นหน้าที่ของผู้รักษาทุกคน ที่จะต้องรับผิดชอบต่อประเทศชาติบ้านเมือง เขาก็ต้องการให้บ้านเมืองเจริญรุ่งเรืองด้วยกันทั้งนั้น คุณดูซิเวลานี้บ้านเมืองของเราเป็นอย่างไร หลังสงครามนี้เศรษฐกิจก็ยังไม่ฟื้น ราษฎรก็ยังแย่อยู่ ของก็แพงเหลือเกินถ้าเขาทำให้ของถูกลง คุณไม่ชอบอย่างนั้นหรือ"

ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่าความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในวงการรัฐบาล รวมทั้งการที่ฝ่ายคุมกำลังแสดงท่าทีถอนการสนับสนุนดังกล่าวมานี้ มีส่วนสำคัญในการบั่นทอนความมั่นคงของรัฐบาล และยังผลให้รัฐบาล พล.ร.ต.ถวัลย์ ชำรงนาวาสวัสดิ์ ค่อยๆ อ่อนตัวลง และในที่สุด ก็ทำให้รัฐบาลหมดประสิทธิภาพในการป้องกันตนเองเมื่อเกิดการรัฐประหาร ซึ่งการอ่อนตัวของรัฐบาล พล.ร.ต.ถวัลย์ ชำรงนาวาสวัสดิ์ นี้ส่วนหนึ่ง โดยเฉพาะเมื่อประสบแรงต่อต้านจากพรรคประชาธิปัตย์ ซึ่งหันกลับไปประนีประนอมกับกลุ่มทหารบก และผนึกกำลังกันเป็นแนวร่วมต่อต้านรัฐบาลโดยทำการรัฐประหารล้มรัฐบาล พล.ร.ต.ถวัลย์ ชำรงนาวาสวัสดิ์ลงในเดือนพฤศจิกายน พ.ศ.๒๔๘๐ ดังจะพิจารณาต่อไป

"ร.ต.อ.เจียบ (ชัยสงค์) อัมพนันท์, มหาวิทยาลัยของข้าพเจ้า, หน้า ๔๔๕.

"เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๔๔.

๔.๒ กระแสที่ต่อต้านรัฐบาล พล.ร.ต.ถวัลย์ อารังนาวาสวัสดิ์

กลุ่มการเมือง ที่มีบทบาทสำคัญในการล้มอำนาจ รัฐบาล พล.ร.ต.ถวัลย์ อารังนาวาสวัสดิ์ นั้น มีอยู่ ๒ กลุ่ม คือกลุ่มพรรคประชาธิปัตย์ ที่รวบรวมเอาฝ่ายค้านของรัฐบาล สหชีพ-แนวรัฐธรรมนูญ เข้าไว้ด้วยกันกับกลุ่มนิยมเจ้า และขุนนางเก่า พรรคนี้จึงกลายเป็นตัวแทนทางการเมืองของกลุ่มอนุรักษ์นิยม อีกกลุ่มหนึ่ง ก็คือกลุ่มนายทหารบกทั้งในและนอกประจำการ ที่ต้องสูญเสียบทบาทหลังการล้มลงของรัฐบาลยุคนิบูลสงคราม เมื่อ พ.ศ.๒๔๘๓ บทบาทของทั้ง ๒ กลุ่ม ก่อให้เกิดผลอย่างมาก ในการโค่นล้มอำนาจของรัฐบาล พล.ร.ต.ถวัลย์ อารังนาวาสวัสดิ์ ซึ่งจะพิจารณาได้ดังนี้คือ

๔.๒.๑. พรรคประชาธิปัตย์

การสิ้นสุดของรัฐบาล พล.ร.ต.ถวัลย์ อารังนาวาสวัสดิ์ นั้น นอกจากเกิดจากปัจจัยภายในรัฐบาลเองแล้ว ปัจจัยที่สำคัญอีกประการหนึ่ง ได้แก่ กระแสที่ต่อต้านรัฐบาลซึ่งสร้างขึ้นโดยพลังของพรรคฝ่ายค้าน อันได้แก่ พรรคประชาธิปัตย์ ซึ่งมีความหวาดระแวงต่อการขึ้นมาใช้อำนาจของฝ่ายนายปรีดี พนมยงค์ จึงพยายามโจมตีรัฐบาลโดยอาศัยปัญหาทางการเมืองและเศรษฐกิจ ที่เกิดขึ้นในช่วงนั้นมาให้เป็นประโยชน์แก่ฝ่ายตน ทั้งนี้เพราะฝ่ายพรรคประชาธิปัตย์มองว่า รัฐบาลของ พล.ร.ต.ถวัลย์ อารังนาวาสวัสดิ์ นั้นเป็นเพียง "เหล่าเก่าในชุดใหม่" ที่สืบทอดมาจากรัฐบาลนายปรีดี พนมยงค์

ความจริงแล้ว สาเหตุที่ทำให้พรรคประชาธิปัตย์มีความไม่พอใจ ต่อฝ่ายของนายนายปรีดี พนมยงค์นั้น มีสาเหตุมาจากการที่พรรคประชาธิปัตย์ ตั้งขึ้นจาก กลุ่มที่เป็นตัวแทนของพลังฝ่ายอนุรักษ์นิยม ที่มุ่งจะฟื้นฟูอิทธิพลและอิทธิพลทางการเมือง ที่สูญเสียไปเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.๒๔๗๕^๕ เพราะแม้ว่าจะมีการล้มอำนาจของระบอบราชาธิปไตยลงแล้วก็ตาม แต่พลังฝ่ายอนุรักษ์นิยมก็ยังคงเป็นพลังที่มีอยู่อย่างเหนียวแน่นในสังคม การเมือง ดังที่กระมล ทองธรรมชาติ ได้อธิบายถึงลักษณะนี้ไว้ว่า

^๕ สุชาติ ยิ้มประเสริฐ, "การเคลื่อนไหวทางการเมืองที่ต่อต้านรัฐบาลสมัยจอมพลแปลก นิบูลสงคราม (พ.ศ.๒๔๘๑-๒๕๐๐)", หน้า ๓๓.

...นับตั้งแต่เปลี่ยนการปกครองเป็นต้นมา อุดมการณ์หรือลัทธินี้ได้เสื่อมอิทธิพลลงไปมากเพราะถูกทำลายโดยผู้เลื่อมใสลัทธิเสรีประชาธิปไตย อย่างไรก็ตาม ลัทธินี้ก็ยังเป็นลัทธิที่ได้เปรียบกว่าลัทธิอื่นๆ ในแง่ที่ว่า เป็นลัทธิที่เกิดขึ้นภายในสังคมไทยเอง มิได้ถูกนำมาจากภายนอก นอกจากนั้นลัทธินี้ยังเป็นลัทธิที่มีองค์ประมุข เป็นสัญลักษณ์ที่มั่นคง ซึ่งเปรียบเสมือนเป็นผู้ที่คอยเผยแพร่อยู่ตลอดเวลา จึงทำให้ลัทธินี้เป็นลัทธิที่ยังมีพลังอยู่ในสังคมไทย

เหตุที่หลังฝ่ายอนุรักษนิยมไม่สลายตัวไปจากสังคมและการเมืองไทยนี้เป็นเพราะความพยายามในการเผยแพร่อุดมการณ์ใหม่ของคณะผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครองจำกัดอยู่ในช่วงเวลาสั้น และเกิดจากการที่ "คณะราษฎรยังไม่ได้แก้ไขระบบเจ้าขุนมูลนายที่แฝงอยู่ในระบบราชการ กลับใช้ระบบราชการเดิมเป็นเครื่องมือของการปฏิบัติ อีกทั้งไม่ได้ใช้ความพยายามเต็มที่ที่จะเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมค้ำคินา" นอกจากนั้นก็ยังไม่สามารถเปลี่ยนแปลงระบบเศรษฐกิจในระดับโครงสร้าง ดังที่ฉัตรทิพย์ นาถสุภา ได้อธิบายไว้ว่า

...ความสามารถของคณะราษฎรที่จะเปลี่ยนระบบเศรษฐกิจของประเทศเป็นผลมาจากความอ่อนแอของคณะราษฎรเอง คณะราษฎรเป็นพรรคการเมืองที่ไม่มีความเข้มแข็ง ทั้งทางด้านอุดมการณ์ และการจัดองค์การ ในด้านอุดมการณ์ สมาชิกคณะราษฎรตกลงกันไม่ได้ว่า จะนำระบบเศรษฐกิจชนิดใดมาใช้หลังการปฏิบัติ...จึงปรากฏว่า คณะราษฎรไม่สามารถก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างแท้จริงในระบบเศรษฐกิจไทยได้ คือไม่สามารถเร่งพัฒนาการผลิต ไม่สามารถเปลี่ยนเทคโนโลยีของการผลิตภายในประเทศ และไม่สามารถล้มกรรมสิทธิ์แบบค้ำคินาให้สิ้นเชิงได้

“กรรมล ทงธรรมชาติ, “อุดมการณ์กับสังคมไทยในปัจจุบัน.” ใน อุดมการณ์กับสังคมไทย, ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, ผู้รวบรวม (กรุงเทพฯ: สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, ๒๕๑๔), หน้า ๑๐๕.

“ฉัตรทิพย์ นาถสุภาและคณะ, เศรษฐศาสตร์กับประวัติศาสตร์ไทย (กรุงเทพฯ: ทวีกิจการพิมพ์, พ.ศ. ๒๕๑๔), หน้า ๒๑๓.

“เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๑๐-๒๑๑.

ความสามารถล้มระบบกรรมสิทธิ์แบบศักดินานี้ ในความหมายของ ฉัตรทิพย์ นาถสุภา คือ การที่คณะราษฎรไม่สามารถเวนคืนที่ดินของเอกชนศักดินา ให้เป็นของรัฐได้ จะเห็นได้จาก "ที่นาบริเวณภาคกลางริมคลอง เป็นของเจ้านาย ขุนนางเก่า และผู้มีอันจะกินในนครหลวงยังครอบครองอยู่"^{๑๑} ด้วยเหตุนี้ กลุ่มเจ้านายและขุนนางเก่าซึ่งแม้ว่าจะถูกลดบทบาททางการเมืองลงไปอย่างมาก ภายหลังจากการเปลี่ยนแปลงการปกครอง แต่ในที่สุด บุคคลกลุ่มนี้ก็จะได้หวนกลับมามีบทบาททางการเมืองอีกครั้งหนึ่ง อันเป็นผลมาจากการก่อตัวของขบวนการเสรีไทยระหว่างสงครามโลก และได้ทวีบทบาทมากขึ้นภายหลังจากนั้น ด้วยการรวมตัวกันจัดตั้ง พรรคประชาธิปัตย์ขึ้นภายใต้การนำของ นายควง อภัยวงศ์ และ มรว. เสนีย์ ปราโมช ทำการแข่งขันภายใต้รัฐธรรมนูญ พ.ศ. ๒๔๘๕ กับผู้นำคณะราษฎร ฝ่ายเสรีนิยมประชาธิปไตย ที่เป็นผู้นำพรรคสหชีพ-แนวรัฐธรรมนูญ อันได้แก่ นายปรีดี พนมยงค์ และ พล.ร.ต. ถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์

การเคลื่อนไหวของกลุ่มอนุรักษนิยม ในการต่อต้านฝ่ายเสรีนิยมประชาธิปไตย มีมาตั้งแต่ก่อนหน้าสมัยของ พล.ร.ต. ถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์ คือเริ่มตั้งแต่เมื่อครั้งการเลือกตั้งในเดือนมกราคม พ.ศ. ๒๔๘๕ เพราะหลังจากการเลือกตั้ง ได้มีการการเปิดประชุมเพื่อชาวเสียงคัดเลือกบุคคลที่เข้ามาดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี เมื่อวันที่ ๒๔ มกราคม พ.ศ. ๒๔๘๕ ที่ประชุมได้ลงมติมอบหมายให้นายปรีดี พนมยงค์ เป็นผู้นำจัดตั้งรัฐบาล แต่ นายปรีดี พนมยงค์ปฏิเสธ โดยแจ้งว่ามีภารกิจด้านอื่นๆ อยู่มากแล้ว^{๑๒} และได้สนับสนุนนายดิเรก ชัยนามให้เป็นนายกรัฐมนตรี ในขณะที่นายควง อภัยวงศ์ ให้สัมภาษณ์หนึ่งสื่อพิมพ์ว่า "ถ้าได้รับเลือกตั้งจากสภาผู้แทนฯ ก็จะยอมรับตำแหน่งนายกรัฐมนตรี"^{๑๓} ผลการลงมติคือ นายควง อภัยวงศ์ ได้รับเลือกให้เป็นนายกรัฐมนตรี ด้วยคะแนนเสียงสนับสนุน ๘๖ เสียง จากสมาชิกสภาที่เข้าประชุม ๑๖๐ คน ขณะที่นายดิเรก ชัยนาม ได้คะแนนเสียง ๖๖ เสียง หลังจากนั้น นายควง อภัยวงศ์ ได้หนีออกจากคณะราษฎร ไปเกาะกลุ่มกับพวกนิยมเจ้าและ

^{๑๑}ชวลิต วายุกัตต์, "การปฏิรูปเศรษฐกิจในประเทศไทย." ใน ประวัติศาสตร์ไทยจนถึง พ.ศ. ๒๔๒๔ ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และสมภพ มานะรังสรรค์, บรรณาธิการ (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๔๒๓), หน้า ๖๑๕.

^{๑๒}ประเสริฐ ปัทมะสุคนธ์, ผู้รวบรวม, รัฐสภาไทยในรอบสี่สิบสองปี (๒๔๓๔-๒๔๑๓) หน้า ๔๕๘.

^{๑๓}นิกร ๒๘ มกราคม ๒๔๘๕.

ขุนนางเก่าอย่างชัดเจน ดังจะเห็นได้จากคณะรัฐมนตรีที่นายควงจัดตั้งขึ้นนั้น มีบุคคลที่มาจากกลุ่มนิยมเจ้าและขุนนางเก่ามากที่สุด นับตั้งแต่รัฐบาลพระยาพลพลพยุหเสนาเมื่อพ.ศ. ๒๔๕๐ เป็นต้นมา เช่น เจ้าพระยาศรีธรรมมาธิเบศ-รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม พระยาศรีวิสารวาจา-รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง พลโทชิต มั่นศิลป์ สีนาคโยธารักษ์-รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม พระยาศรีเสนา-รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย มรว.เสนีย์ ปราโมช-รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ พระสฤทธิอรณนฤมนตรี-รัฐมนตรีช่วยกระทรวงการต่างประเทศ พระยาอัครราชทรงสิริ-รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรธิการ พระศิริธสารวิศวรรรม-รัฐมนตรีว่าการศึกษาธิการ เป็นต้น^{๑๑} ที่สำคัญก็คือ รัฐบาลชุดนี้ มีผู้ก่อการคณะราษฎรร่วมด้วยน้อยมาก และไม่มียุทธ์ ส.ส. จากพรรคสหชีพหรือบุคคลอื่นที่มาจากฝ่ายนายปรีดี พนมยงค์ เลย

อย่างไรก็ตามคณะรัฐบาลของนายควง อภัยวงศ์ บริหารประเทศอยู่ได้ไม่นานนักก็ประสบกับความพ่ายแพ้ทางรัฐสภา ในการลงมติการเสนอร่างพระราชบัญญัติคุ้มครองค่าใช้จ่ายของประชาชนในภาวะคับขัน พ.ศ. ๒๔๕๕ ที่เสนอโดยนายทองอินทร์ ภูริพัฒน์-ส.ส. อุบลราชธานี จากพรรคสหชีพ เมื่อวันที่ ๑๕ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๕๕ นายควง อภัยวงศ์ จึงได้ลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรีในขณะนั้นเอง โดยกล่าวกลางสภาว่า "เมื่อสมาชิกฯ จะให้ทำทาง รัฐบาลเห็นว่าไม่ทำ ข้าพเจ้าก็ต้องลาออก"^{๑๒} เมื่อเป็นเช่นนี้สภาผู้แทนราษฎรได้ทำการชาวเสียงเพื่อเลือกตัวนายกรัฐมนตรีอีกครั้งหนึ่ง ผลก็คือนายปรีดี พนมยงค์ ได้รับความไว้วางใจให้ดำรงตำแหน่งนี้ ตั้งแต่วันที่ ๒๔ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๕๕ โดยได้คะแนนเสียงรับรองถึง ๑๑๔ เสียง โดยมีผู้คัดค้าน ๓ เสียง^{๑๓} กรณีนี้ทำให้นายควง อภัยวงศ์ และกลุ่มอนุรักษ์นิยม ได้ร่วมกันตั้งพรรคประชาธิปไตยขึ้นอย่างเป็นทางการ ในวันที่ ๖ เมษายน พ.ศ. ๒๔๕๕ มี ส.ส. เข้าร่วมราว ๔๖ คน และทำหน้าที่เป็นฝ่ายค้านของรัฐบาลปรีดี พนมยงค์ทันที^{๑๔}

การคัดค้านรัฐบาลนายปรีดี พนมยงค์ นั้น ในช่วงแรกฝ่ายพรรคประชาธิปไตย ใช้

^{๑๑} ตำนานรัฐบาลไทย บันทึกแห่งยุคสมัยเปลี่ยนแปลงการปกครอง ๕๓ ปี ๕๓ รัฐบาล ๑๓ นายกรัฐมนตรี, หน้า ๓๔-๓๖.

^{๑๒} ไสว สุทธิพิทักษ์, ดร.ปรีดี พนมยงค์, หน้า ๖๒๓.

^{๑๓} ณัฐวุฒิ สุทธิสงคราม, นายควง อภัยวงศ์กับพรรคประชาธิปไตย, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์เรื่องศิลป์, ๒๔๒๒), หน้า ๖๔-๖๕.

ประเด็นการต่อต้านญี่ปุ่น เป็นประเด็นหลักในการหยิบยกขึ้นมาเคลื่อนไหวโจมตี ทั้งในและนอกสภาผู้แทนราษฎร ในสภาผู้แทนราษฎรนั้นได้มีการซักถามเกี่ยวกับองค์การเสรีไทยโดยเฉพาะการใช้จ่ายเงินขององค์การเสรีไทย ส่วนภายนอกสภาผู้แทนราษฎร พรรคประชาธิปไตยได้โจมตีโดยผ่านทางหนังสือพิมพ์ต่างๆ จนกระทั่งรัฐบาลต้องสั่งจับกุมตัวบรรณาธิการหนังสือพิมพ์บางฉบับ เช่น หนังสือพิมพ์วารศัพท์ เป็นต้น แต่การใช้ประเด็นนี้ในการโจมตีรัฐบาลไม่ประสบผลสำเร็จเท่าใดนัก จนกระทั่งหลังวันที่ ๕ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๘๕ ฝ่ายพรรคประชาธิปไตย ก็ได้ประเด็นใหม่มาเป็นข้อโจมตีอันมีประสิทธิผล นั่นคือเงื่อนไขเกี่ยวกับกรณีสวรรคตของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล ซึ่งรัฐบาลไม่สามารถที่จะสร้างความกระจ่างชัดได้ การเลือกใช้ประเด็นนี้ จึงสามารถสร้างความปั่นป่วนให้แก่รัฐบาลได้มากกว่านั้น เงื่อนไขจากกรณีนี้ ยังทำให้ฝ่ายพรรคประชาธิปไตย สามารถดึงเอากลุ่มอื่นๆ มาเป็นแนวร่วม โดยเฉพาะกลุ่มทหารบกซึ่งมีความไม่พอใจรัฐบาลอยู่แล้ว

การหยิบยกกรณีสวรรคตมาเป็นประเด็นทางการเมืองเพื่อโจมตีรัฐบาลนี้ กระทำทั้งผ่านสภาผู้แทนราษฎร ด้วยการเร่งเร้าให้รัฐบาลสืบหาสาเหตุของกรณีสวรรคต ในส่วนภายนอกสภาผู้แทนราษฎรนั้น ฝ่ายพรรคประชาธิปไตยได้ฉวยโอกาส "โหมกระพือข่าวเล่าลือให้ือ้อดาวใหญ่โตว่า สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลถูกลอบปลงพระชนม์"^{๑๐} และมีการพยายามเชื่อมโยงให้นายปรีดี พนมยงค์มีส่วนเกี่ยวพันกับกรณีสวรรคต ซึ่งนับเป็นการสร้างความปั่นป่วน บั่นทอนชื่อเสียง และเสถียรภาพของรัฐบาลนายปรีดี พนมยงค์เป็นอย่างมาก ทำให้ภาพพจน์ของรัฐบาลตกต่ำอย่างหนัก ดังนั้น แรงกดดันจากพรรคประชาธิปไตยเองเป็นผลให้นายปรีดี พนมยงค์ ไม่ยอมรับตำแหน่งนายกรัฐมนตรีอีก เมื่อหลังการเลือกตั้งในเดือนสิงหาคม พ.ศ. ๒๔๘๕ แล้ว

เมื่อพล.ร.ต. ถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์ ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีสืบทอดต่อมาจากกระสที่ต่อต้านรัฐบาลจากฝ่ายพรรคประชาธิปไตย ก็ได้หมดไปพร้อมกับการสิ้นสุดตำแหน่งของนายปรีดี พนมยงค์ ทั้งนี้เพราะ พล.ร.ต. ถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์ มีแนวความคิดไปในทางเดียวกับรัฐบาลนายปรีดี พนมยงค์ และยังมุ่งรักษาหลักการเดิมของการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕ ดังจะเห็นได้จากนโยบายของพรรคแนวรัฐธรรมนูญ ที่พล.ร.ต. ถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์ เป็นหัวหน้าพรรคนั้น ได้ประกาศไว้อย่างชัดเจนว่า มีวัตถุประสงค์ที่จะสืบทอดเจตนารมณ์ของคณะราษฎร เพื่อรักษาไว้และปฏิบัติตามรัฐธรรมนูญ ตลอดจนถึง

^{๑๐} อ. นิบลสงคราม, จอมพล ป. นิบลสงคราม เล่ม ๔, หน้า ๖๕๐.

หลักหกประการของคณะราษฎร^{๓๓} แนวความคิดเช่นนี้ไม่อาจประสานกันได้กับแนวคิดของฝ่ายอนุรักษนิยมที่ต้องการสงวนหรือรักษาลิทธิของคนชั้นสูงทั้งในด้านการเมืองและเศรษฐกิจ ดังนั้นเมื่อ พล.ร.ต.ถวัลย์ อารังนาวาสวัสดิ์ นำคณะรัฐมนตรีเข้าแถลงนโยบายต่อสภาเพื่อขอความไว้วางใจ เมื่อวันที่ ๒๓ สิงหาคม พ.ศ.๒๔๘๕ สมาชิกของพรรคประชาธิปัตย์จึงได้อภิปรายโจมตีนโยบายของรัฐบาลและรัฐมนตรีบางคนเช่น นายสุวิชัย พันธเศรษฐ ส.ส. เชียงใหม่ ได้ให้เหตุผลที่ไม่พอใจคณะรัฐมนตรีว่า "รัฐบาลหลวงอารังเป็นรัฐบาลชุดเก่ามากกว่าจะเป็นรัฐบาลใหม่อย่างแท้จริง"^{๓๔} แต่จากการที่รัฐบาลสามารถคุมเสียงในสภาได้มากกว่าจึงทำให้รัฐบาลเป็นฝ่ายชนะคะแนน โดยได้รับความไว้วางใจด้วยคะแนนเสียง ๑๔๓ : ๔๔ อย่างไรก็ตาม นับตั้งแต่รัฐบาล พล.ร.ต.ถวัลย์ อารังนาวาสวัสดิ์ ขึ้นมาบริหารประเทศ พรรคประชาธิปัตย์ได้พยายามสั่นคลอนเสถียรภาพรัฐบาล โดยการตั้งกระทู้ถามรัฐบาลอยู่ตลอดเวลา กระทู้ที่สำคัญได้แก่ กระทู้ถามเรื่องความล่าช้าของการสืบสวนกรณีสวรรคต เรื่องตำรวจไม่มีประสิทธิภาพในการปราบโจรผู้ร้าย และเรื่องเงินที่สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรบางคนยืมไปจากองค์การสรรหารอาหาร เป็นต้น และในท้ายที่สุดความพยายามของพรรคประชาธิปัตย์ในการทำลายเสถียรภาพ และความมั่นคงของรัฐบาลก็ได้สะท้อนออกมา ด้วยการเปิดอภิปรายไม่ไว้วางใจรัฐบาล ระหว่างวันที่ ๑๕-๒๓ พฤษภาคม พ.ศ.๒๔๙๐ แม้ว่าทางรัฐบาลจะเป็นฝ่ายชนะคะแนนเสียงก็ตาม แต่สิ่งที่ไม่อาจปฏิเสธได้ก็คือ การเปิดอภิปรายโจมตีรัฐบาลครั้งนี้ มีส่วนเร่งเร้าให้เกิดการวิพากษ์วิจารณ์รัฐบาล ในหมู่ประชาชนอย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การนำประเด็นเรื่องกรณีสวรรคตเข้ามาเป็นหัวข้อหนึ่งในการเปิดอภิปราย ทำให้พรรคประชาธิปัตย์ได้ประสบผลสำเร็จในการ "สร้างคะแนนนิยมจากประชาชนและกระตุ้นให้ประชาชนเสื่อมศรัทธาในรัฐบาล"^{๓๕}

ในขณะเดียวกัน ฝ่ายพรรคประชาธิปัตย์ก็พยายามหาแนวร่วม ในการต่อต้านรัฐบาล จึงได้หันมาให้การสนับสนุนการกลับมาใช้อำนาจของกลุ่มทหารบก และ จอมพล ป.

^{๓๓} ประชัน รักพงษ์, "การศึกษาบทบาททางการเมืองในระบอบรัฐสภาของรัฐบาลทหารและรัฐบาลพลเรือนในประเทศไทย (พ.ศ.๒๔๘๑-๒๕๐๐)," หน้า ๒๒๘-๒๒๙.

^{๓๔} สำนักงานเลขาธิการรัฐสภา, รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎรสมัยสามัญ ครั้งที่ ๒/๒๔๘๕ วันที่ ๒๖ สิงหาคม พ.ศ.๒๔๘๕.

^{๓๕} สิริรัตน์ เรืองวงศ์วาร, "บทบาททางการเมืองของนายควง อภัยวงศ์ตั้งแต่การเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.๒๔๗๕ ถึง ๒๔๙๑," หน้า ๒๕๐.

นิบูลสงคราม ซึ่งยังคงมีบารมีและเป็นที่ยอมรับอยู่มากในกองทัพบก จอมพล ป.นิบูลสงคราม ได้แสดงเจตนาอย่างชัดเจนในการกลับเข้าสู่การเมือง ด้วยการแถลง เมื่อเดือนมีนาคม พ.ศ.๒๔๙๐ ว่า "ลองกลับมาเล่นการเมืองดูอีกที ผมจะตั้งพรรคการเมืองให้เป็นระเบียบ เรียบร้อย"^{๑๑} พรรคการเมืองนี้ชื่อพรรค"ธรรมาธิปัตย์"และจะให้หลวงวิจิตรวาทการเป็น หัวหน้าพรรค ทางพรรคประชาธิปไตยได้แสดงออกถึง การยอมรับจอมพล ป.นิบูลสงคราม ดังจะเห็นได้จากการให้สัมภาษณ์ของนายควง อภัยวงศ์ ว่า "ไม่รังเกียจต่อการกลับมามีบทบาททางการเมืองของ จอมพล ป. นิบูลสงคราม"^{๑๒} ส่วน มรว.ศิกฤทธิ ปราโมช ก็กล่าว ว่า "จอมพล ป. ถ้ากลับใจไม่เป็นเผด็จการได้ ก็เล่นการเมืองได้ไม่เห็นแปลกอะไร"^{๑๓}

ทางฝ่าย จอมพล ป.นิบูลสงครามเองก็ได้แสดงท่าทีผูกมิตรกับพรรคประชาธิปไตย ด้วย กล่าวคือเมื่อวันที่ ๑๒ พฤษภาคม พ.ศ.๒๔๙๐ นายจรูญ สิบแสง รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรราธิการได้ตบหน้านายควง อภัยวงศ์ที่ตึกรัฐสภา เนื่องจากไม่พอใจ นายควง อภัยวงศ์ เรื่องไปเบิกความเป็นพยานที่ศาลเกี่ยวกับการเลือกตั้งที่ไม่บริสุทธิ์ กรณีนี้ จอมพล ป.นิบูลสงคราม ได้ส่งจดหมายไปแสดงความเสียใจต่อนายควง อภัยวงศ์ และแสดงความเห็นว่า "รู้สึกเสียใจเป็นอย่างยิ่งในเหตุการณ์ที่ไม่ได้นึกฝันว่าจะเกิดขึ้นครั้งนี้ การตบหน้านั้น ในสากลทวีปอริยประเทศถือว่า เป็นการเหยียบย่ำลบลู่เกียรติอย่างรุนแรงที่สุด"^{๑๔} หลังจากนั้น ก็ได้มีข่าวการพบปะกันระหว่าง จอมพล ป.นิบูลสงคราม กับนายควง อภัยวงศ์ อีกหลายครั้ง ซึ่งจอมพล ป.นิบูลสงครามก็อธิบายว่า "ผมร่วมคิดและสนทนากันธรรมดา"^{๑๕} หนังสือพิมพ์ต่างๆ ก็ได้ให้ความสนใจการพบปะกันของบุคคลทั้งสอง และว่า"จอมพล ป.กับ นายควงอยู่ในระหว่างการหาทางร่วมมือกัน เพื่อสร้างอิทธิพลทางการเมืองแข่งขันกับฝ่ายรัฐบาล"^{๑๖} อย่างไรก็ดี แม้ว่าจอมพล ป.นิบูลสงครามและฝ่ายพรรคประชาธิปไตยได้มีการรวมตัวกัน ซึ่งสามารถสร้างแรงกดดันให้แก่รัฐบาลได้มาก แต่ก็ไม่อาจนำมาซึ่งการก่อรัฐ

^{๑๑} พิมพ์ไทย ๒๔ มีนาคม พ.ศ.๒๔๙๐.

^{๑๒} ไทยราษฎร์, ๕ สิงหาคม ๒๔๙๐.

^{๑๓} สว่าง ลานเหลือ, ๓๓ ปีแห่งการปฏิวัติ (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๔๑๔), หน้า ๑๙๖.

^{๑๔} ศรีกรุง ๑๖ พฤษภาคม ๒๔๙๐.

^{๑๕} บุญช่วย ศรีสวัสดิ์, พันตรีควง อภัยวงศ์ นายกรัฐมนตรี ๔ สมัย (พระนคร : โรงพิมพ์รับพิมพ์, ๒๔๙๔), หน้า ๔๖๓.

ประหารโค่นรัฐบาลได้ นอกจากจะได้รับความร่วมมือจาก นายทหารระดับกลาง-ล่างใน กองทัพบก ซึ่งมีความไม่พอใจรัฐบาลพลเรือนเป็นทุนเดิมอยู่แล้ว

๔.๒.๒ กลุ่มทหารบก

นับตั้งแต่จอมพล ป.พิบูลสงคราม พ้นจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรีในปี พ.ศ.๒๔๘๓ กองทัพบกได้รับผลกระทบอย่างมาก ทั้งนี้เป็นผลจากความพยายามของฝ่ายรัฐบาลพลเรือน ที่ต้องการป้องกันมิให้ระบอบเผด็จการทหารกลับเข้ามาอีก การดำเนินการของฝ่ายรัฐบาล พลเรือนได้เริ่มต้นขึ้นในสมัยที่นายควง อภัยวงศ์เป็นนายกรัฐมนตรี ด้วยการสั่งปลดจอมพล ป.พิบูลสงครามออกจากตำแหน่งผู้บัญชาการทหารสูงสุด เมื่อวันที่ ๒๔ สิงหาคม พ.ศ.๒๔๘๓ ต่อมาก็ได้ออกคำสั่งโยกย้าย และปลดนายทหารระดับสูงที่ใกล้ชิดกับจอมพล ป.พิบูลสงคราม เช่น โยกย้ายนายทหารบกที่กุ่มกำลังระดับผู้บังคับการมณฑลทหารบกออกจากพื้นที่ทั้ง ๔ แห่ง ได้แก่ พล.ต.ปลด ปลดประภักษ์ นิบลพานุวัฒน์ ผู้บัญชาการมณฑลทหารบกที่ ๑ พล.ต.พื่อน หาญสงคราม ผู้บัญชาการมณฑลทหารบกที่ ๓ พล.ต.ชมะบูรณ์ ไพรระย่อเดช ผู้บัญชาการ มณฑลทหารบกที่ ๒ และ พล.ต.ชัยยันต์ เกรียงเดชนิชัย ผู้บัญชาการมณฑลทหารบกที่ ๔ นอกจากนี้ยังได้ปลดนายทหารอีกหลายนาย เช่น พล.ท.มังกร พรหมโยธี พล.ท.ผิน ชุณหะวัณ พล.ท.สวัสดิ์ สวัสดิ์ทรงรงค์ พล.ต.ไชย ประทีปเสน พล.ต.ประยูร ภมรมนตรี พล.ต.ประภิต ชิตตะสังคะ ฯลฯ

ในขณะเดียวกันนั้น รัฐบาลพลเรือน ก็ได้รับบรรจุนายทหารที่ให้การสนับสนุนการ จัดตั้งองค์การต่อต้านญี่ปุ่นขึ้นมามีบทบาทในการควบคุมกองทัพ ดังเช่น พล.ท.ชิต มั่นศิลป์ สินาตโยธารักษ์ ได้รับการแต่งตั้งเป็นรองแม่ทัพใหญ่ โดยพฤตินัยเป็นผู้มีอำนาจสูงสุดใน

“สิริรัตน์ เรื่องวงษ์วาร, “บทบาททางการเมืองของนายควง อภัยวงศ์ตั้งแต่การ เปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.๒๔๗๕ ถึง ๒๔๙๑,” หน้า ๓๐๐.

“ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๖๑ (๑ มกราคม ๒๔๘๘).

“ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๖๒ (๑ พฤษภาคม ๒๔๘๘).

“โปรดคุณ สุทธาชัย ยิ้มประเสริฐ, “การเคลื่อนไหวทางการเมืองที่ต่อต้านรัฐบาล สมัยจอมพลแปลก พิบูลสงคราม (พ.ศ.๒๔๙๑-๒๕๐๐)”, หน้า ๔๒-๔๓.

“ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๖๐ (๑ ธันวาคม ๒๔๘๓).

กองทัพ คือ เป็นผู้สั่งราชการแทน พล.อ.พจน์ พลโยธิน แม่ทัพใหญ่ซึ่งสุขภาพไม่ดี และยังแต่งตั้ง พล.ท.ชิต มั่นศิลป์ สีนาคโยธารักษ์ เป็นรัฐมนตรีช่วยกระทรวงกลาโหมในเวลาต่อมาอีกด้วย บุคคลต่อมาคือ พล.ท.นิสิต เกรียงศักดิ์นิสิต ได้รับการแต่งตั้งเป็นที่ปรึกษาการป้องกันพระราชอาณาจักร^{๓๓} และต่อมาได้รั้งตำแหน่งผู้บัญชาการทหารบกแทน พล.อ.พจน์ พลโยธิน ส่วน พล.ต.จิระ วิจิตสงคราม ดำรงตำแหน่งเสนาธิการทหารบก และได้รับการแต่งตั้งเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม^{๓๔} พล.ต.วิวัฒน์ วิวัฒน์โยธิน ได้รับแต่งตั้งเป็นผู้บัญชาการมณฑลทหารบก ที่ ๑ เพื่อช่วยรักษาพระนคร^{๓๕} นายทหารระดับรองๆ เช่น พล.อ.เรือง เรืองวิรุทธ ได้รับตำแหน่งเจ้ากรมยุทธศึกษาทหารบกและรัฐมนตรี สำหรับ พล.อ.เนตร เขมะโยธิน หัวหน้าแผนกที่ ๓ กรมเสนาธิการ ได้รับตำแหน่งรักษาการผู้ช่วยเสนาธิการทหาร และ พล.อ.สุจิตร จารุเศรณี หัวหน้าแผนกที่ ๔ กรมเสนาธิการ ได้รับตำแหน่งรักษาการรองเสนาธิการอีกตำแหน่งหนึ่ง^{๓๖} การสลายพลังทางทหารของจอมพล ป.พิบูลสงครามดังกล่าวมานี้ ช่วยให้รัฐบาลพลเรือนที่ขึ้นมาบริหารประเทศในขณะนั้น มีความมั่นใจในเสถียรภาพทางการเมืองมากขึ้น

ภายหลังจากที่ได้มีการประกาศสันติภาพในเดือนสิงหาคม พ.ศ.๒๔๘๘ แล้ว ก็ได้มีสาเหตุหลายประการ ที่ทำให้กลุ่มทหารบกที่ความไม่พอใจต่อรัฐบาลพลเรือนมากยิ่งขึ้น ประการแรก ได้แก่ การปลดนายทหารออกจากประจำการระหว่างปี พ.ศ.๒๔๘๘-๒๔๙๐ ดังตารางที่แสดงดังต่อไปนี้

^{๓๓} สุนจนี ด้านตระกูล, ผู้รวบรวม, พล.ต.อ.อคุณ อคุณเดชจรัส นุคถึงข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับนายปรีดี พนมยงค์ และ จอมพล ป.พิบูลสงคราม, หน้า ๑๓๘.

^{๓๔} อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ พล.อ.จิระ วิจิตสงคราม ๒๖ ธันวาคม ๒๔๒๒ (กรุงเทพฯ : ดำรงการพิมพ์, ๒๔๒๒), หน้า ๔.

^{๓๕} ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๖๒ (๑๐ มกราคม ๒๔๘๘).

^{๓๖} ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๖๒ (๕ มกราคม ๒๔๘๘).

ตารางที่ ๕

แสดงนายทหารที่ถูกปลดระหว่าง พ.ศ.๒๔๘๘-๒๔๙๐

รายการ	จำนวนรวมทั้งกระทรวง	จำนวนที่ถูกปลด	คิดเป็นร้อยละ
๑ นายพล	๘๑	๑๑	๑๓.๕
๒ นายพัน	๑,๐๓๕	๓๐๓	๒๙.๓
๓ นายร้อย	๓,๘๕๕	๑,๕๕๕	๓๗.๘
๔ จำนายสิบ	๒,๕๗๓	๗๓๐	๒๘.๓
๕ นายสิบ	๒๔,๕๕๕	๓,๙๐๕	๑๕.๙

ที่มา : พล.อ.จิระ วิชิตสงคราม, "การเลิกระดมพลภายหลังสงครามมหาเอเชียบูรพา" อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพพลเอกจิระ วิชิตสงคราม, หน้า ๒๔๖.

นอกจากนี้ในช่วงปี พ.ศ.๒๔๘๘-๒๔๘๙ ยังได้มีการยุบเลิกหน่วยงานทหารต่างๆ เช่น กองพันทหารปืนใหญ่ ๒ กองพัน กองพันปืนกล ๒ กองพัน มณฑลทหารบกที่ ๖ กองบัญชาการกองพลที่ ๔ ฯลฯ" ภายใต้การดำเนินนโยบายปลดนายทหารออกจากประจำการ และยุบเลิกหน่วยงานทหารนี้ ทำให้ทหารในกองทัพมีความรู้สึกไม่มั่นคงในอาชีพ และเกิดความไม่พอใจรัฐบาล ดังจะเห็นได้จากจดหมายเปิดผนึกของ ส.อ.สมบูรณ์ คนฉลาด ที่มีถึงนายกรัฐมนตรีและตีพิมพ์ในหนังสือพิมพ์ศรีกรุง เล่าถึงการปลดปล่อยทหารเมื่อสิ้นสงครามโลกไว้ดังนี้

...การปลดปล่อยคราวนั้น เป็นการปลดปล่อยกันอย่างไม่มีช่วยเหลือ หรือเห็นอกเห็นใจอะไรเลย ในฐานะที่เป็นผู้พิทักษ์เอกราชแห่งชาติ เอกราชแห่งชีวิต ทรัพย์สิน สมบัติของชาติ ตลอดจนความปลอดภัยแห่งสันติสุขแห่งมหาชน ข้าพเจ้าและสมัครพรรคพวก ได้ถูกรัฐบาลขับไล่ไล่ตะเพิด โดยยื่นบัญชีพลให้ไป

"โปรดดู สุชาชัย ยิ้มประเสริฐ, "การเคลื่อนไหวทางการเมืองที่ต่อต้านรัฐบาลสมัยจอมพลแปลก พิบูลสงคราม (พ.ศ.๒๔๙๑-๒๕๐๐)," หน้า ๕๕.

เดียว รัฐบาลมิได้พิจารณาเลยว่า สมัครพรรคพวกของข้าพเจ้ามีความเป็นอยู่ใน
 เคหสถานเป็นอย่างไร มีสตางค์ติดกระเป๋ากันพอจะกินไป ตลอดระยะทางถึง
 ภูมิลำเนาเดิมหรือไม่ มีลูกเมียพ่อแม่ญาติพี่น้องอยู่ในความอุปการะเท่าใด เมื่อ
 ปลดออกจากราชการแล้ว... จะไปทำมาหากินกันอย่างไร... จะไปอยู่ส่วนไหน
 ของประเทศไทย จะได้รับความลำบากยากเข็ญอย่างไรในปัญหาครองชีพอย่าง
 หน้าเลือดในขณะนี้บ้าง รัฐบาลมิได้พิจารณาเลย"^{๕๕}

อนึ่ง การปลดปล่อยทหารออกไปนั้น ทางรัฐบาลได้จ่ายค่าบำเหน็จบำนาญเพื่อไป
 เป็นทุนในการประกอบอาชีพ แต่ปรากฏว่า เงินบำเหน็จบำนาญที่ได้แจกจ่ายให้ทหารนั้นไม่
 เพียงพอที่จะไปทำทุนประกอบอาชีพอย่างใดเลยเป็นส่วนใหญ่ และนอกจากนั้นยังปรากฏว่า
 เงินที่ได้รับนั้น ไม่เพียงพอสำหรับใช้จ่ายเพื่อการยังชีพประจำวันเสียก็มีไม่น้อย"^{๕๖} ยังผล
 ให้ทหารที่ถูกปลดปล่อยไปนั้น กลายเป็นบุคคลว่างงาน ซึ่งเป็นการสร้างปัญหาให้แก่สังคม
 เพิ่มขึ้นไปอีก

การที่รัฐบาลสั่งถอนทหารออกจากแคว้นเชียงตุง ก็เป็นปัญหาอีกประการหนึ่ง นั้น
 คือ ในระหว่างสงครามโลกครั้งที่สอง รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามได้ส่งทหารไปทาง
 ภาคเหนือ เรียกว่า "กองทัพพายัพ" เพื่อไปยึดครองเมืองเชียงตุงและเมืองน่าน ที่อยู่ใน
 ความครอบครองของอังกฤษ และเมื่อยึดได้แล้ว ได้เรียกชื่อดินแดนนี้ใหม่ว่า "สรัฐไทย
 เดิม" เมื่อสงครามสงบลง และอังกฤษเป็นฝ่ายชนะสงคราม รัฐบาลไทยจึงต้องรับสั่งถอน
 ทหารออกจากดินแดนดังกล่าว แต่ปรากฏว่าการถอนทหารมีปัญหาในทางปฏิบัติมาก เนื่อง
 จากอังกฤษต้องการให้ขนย้ายทหารญี่ปุ่นลงมาก่อน ทำให้การปลดปล่อยทหารเป็นไปอย่าง
 ยากลำบาก ดังที่ พล.ท. จิระ วิชิตสงคราม อธิบายว่า

...ทหารที่เดินทางจากสนามรบมารอขึ้นรถไปกลับ ต้องเลื่อนกำหนดอย่างกะทัน
 หัน เนื่องจากฝ่ายสหประชาชาติ ต้องการขนทหารญี่ปุ่นลงมาก่อนเป็นเวลา ๒
 เดือน เมื่อเป็นเช่นนี้จึงเกิดอวลเวง บางหน่วยก็ต้องให้หาที่พักใหม่ การเงิน

^{๕๕} ศรีกรุง ๓ เมษายน ๒๔๘๙.

^{๕๖} "เศรษฐกิจ", "การช่วยเหลือทหารและบุคคลว่างงาน," เศรษฐกร ๑(มกราคม

การทองก็อลหม่านเหมือนกัน เพราะสาเหตุว่า เมื่อก่อนที่จะลงมาเข้าของเก็บ
หมดแล้ว เตรียมจะขึ้นรถไฟ เมื่อเสียเวลาเช่นนี้ และเงินส่งไม่ทัน... เมื่อ
เป็นเช่นนี้ก็เลยเกิดการอลหม่านกันขึ้น^{๕๖}

ดั่งนี้ พลโทกาจ กาจสงคราม ก็ได้แสดงความรู้สึกต่อสภาพของกองทัพบกในครั้งนั้น

...เมื่อตอนตัวกลับลงมาแล้ว ก็ได้รับความโศกเศร้าทารุณ ได้มีคำสั่งให้ปลดนาย
ทหารออกจากประจำการอย่างฉับพลันทันที นายทหารต้องออกจากหน้าที่ในขณะ
เดินทางอยู่บนถนนหลวง ระหว่างลำปางกับเชียงราย บางคนและบางรายถูก
ผู้ร้ายปล้นและฆ่าตายในรถเมล์ บางรายได้รับบาดเจ็บมาตายที่กรุงเทพฯ บาง
คนต้องพลัดพรากจากครอบครัว กองทัพทั้งกอง ตอนกลับมาอย่างน่าอนาถเศร้า
สลด คนทั้งหลายมองดูทหารไทย เหมือนกับมองดูนักโทษทหารญี่ปุ่นผู้เข้ามา
รุกรานแดนไทยและถูกจับไป คนหลายคนช่วยกันประทัดประหารกองทัพบก ทั้ง
ทางตรงและทางอ้อม พลทหารโดยมากใส่เสื้อนุ่งกางเกงขาดวินมาถึงที่ตั้งแล้ว
เบิกไม่ได้ ไม่มีจ่าย การปกครองบังคับบัญชาจำต้องปล่อยมือไปชั่วคราวก่อน
เพราะกองทัพบกทั้งหลาย มีชื่อว่าเป็นกรมกองทหารก็แต่ในนามเท่านั้น ด้วยมี
ความทรุดโทรมทั้งกายและใจ คนทั้งหลายเห็นว่ากองทัพบกเกือบไม่มีประโยชน์
ไปเสียแล้ว^{๕๗}

การประกาศใช้พระราชบัญญัติอาชญากรรมสงคราม เมื่อปี.ศ.๒๔๘๘ ในสมัยเมื่อ
มรว.เสนีย์ ปราโมชเป็นนายกรัฐมนตรี ก็เป็นสาเหตุอีกประการหนึ่งที่สร้างความไม่พอใจ
ให้แก่ทหารบกแม้ว่าการออกพระราชบัญญัติฉบับนี้มีจุดประสงค์เพื่อป้องกันมิให้ฝ่ายสัมพันธมิตร
เข้ามาเป็นผู้ดำเนินการ ตั้งศาลพิจารณาคดีอาชญากรรมสงครามในไทย แต่สำหรับความคิด

^{๕๖} สำนักงานเลขาธิการรัฐสภา, รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎรสมัยสามัญครั้งที่
ที่ ๓/๒๔๘๐ ๑๘ พฤษภาคม ๒๔๘๐.

^{๕๗} พลโทกาจ กาจสงคราม, เรื่องกำลังและอำนาจของประเทศชาติ (พระนคร :
โรงพิมพ์บริษัทรัฐภักดีจำกัด, ๒๔๘๒), หน้า ๒๖-๒๗.

ของฝ่ายทหารแล้ว การเข้าร่วมสงครามอินโดจีนและการยึดดินแดนที่แคว้นเชียงตุงนั้นเป็นความภาคภูมิใจอันยิ่งใหญ่ ดังที่พล.ท.มิน ชุณหะวัณ เล่าไว้ว่า

...ที่ข้าพเจ้าภูมิใจในเกียรติยิ่งกว่าบำเหน็จก็คือ ได้ปฏิบัติหน้าที่โดยเต็มความสามารถเพื่อประเทศชาติ และลืมความตรากตรำเสียทั้งคืนที่เข้ายึดนครเชียงตุงได้ อันเป็นประวัติศาสตร์ของกองทัพไทย ที่ได้ดำเนินการมาหลายสมัยถึง ๒ ครั้งไม่เป็นผลสำเร็จ^{๔๔}

ดังนั้นเมื่อมองตามทัศนะของทหาร จึงมีความเห็นว่าทหารไม่ควรต้องตกอยู่ในฐานะอาชญากรสงคราม และยิ่งทวีความไม่พอใจรัฐบาลมากยิ่งขึ้น ดังที่ พล.ท.ประยุทธ์ ภรมนตรี ได้กล่าวว่า กรณีอาชญากรสงครามทำให้ "มีการเอาผู้บัญชาการทหารสูงสุดกับแม่ทัพนายกอง และรัฐบุรุษบางคนมาขังไว้เชียงใหม่"^{๔๕}

สาเหตุอีกประการหนึ่งที่น่าความไม่พอใจและสร้างความหวาดระแวง ให้แก่กลุ่มทหารบกก็คือ กองกำลังติดอาวุธของขบวนการเสรีไทยซึ่งได้มีการเดินสวนสนาม เมื่อวันที่ ๒๔ กันยายน พ.ศ.๒๔๘๕ โดยมีจุดประสงค์เพื่อ "แสดงให้ฝ่ายสหประชาชาติเห็นว่าบรรดาอาวุธยุทโธปกรณ์ที่ฝ่ายอเมริกาและอังกฤษส่งมาให้แก่พลพรรคของขบวนการต่อต้าน มีอยู่ครบถ้วนไม่สูญหาย และเพื่อยืนยันว่าขบวนการต่อต้านพร้อมที่จะออกศึกหากจำเป็น"^{๔๖} อย่างไรก็ตาม การสวนสนามครั้งนี้ทำให้ได้มองเห็นกำลังที่แท้จริงของเสรีไทย รวมทั้งอาวุธยุทโธปกรณ์ที่ทันสมัยยิ่งกว่าของกองทัพบก เป็นผลให้เกิดความหวาดระแวงในหมู่ทหารบกว่า รัฐบาลจะสร้างกองกำลังเสรีไทยเป็นคู่แข่งกับกองทัพ โดยเฉพาะเมื่อทางกองทัพได้ขอซื้ออาวุธเหล่านี้จากเสรีไทย แต่ได้รับการปฏิเสธโดยอ้างว่า "เป็นข้อตกลงระหว่างเสรีไทยกับฝ่ายสัมพันธมิตรว่า อาวุธใหม่เหล่านี้จะใช้เฉพาะในกองกำลังเสรีไทยเพียงอย่างเดียว และห้ามส่งต่อให้กองทัพ"^{๔๗}

^{๔๔} พล.ท.มิน ชุณหะวัณ, ชีวิตกับเหตุการณ์ (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ประเสริฐศิริ, ๒๕๑๓), หน้า ๕๒.

^{๔๕} พล.ท.ประยุทธ์ ภรมนตรี, ชีวิต ๔ แผ่นดินของข้าพเจ้า, หน้า ๔๔๑.

^{๔๖} กนัตธีร์ ศุภมงคล, การวิเทศขายของไทย, หน้า ๑๕๕.

^{๔๗} Jayanta Kumar Ray, Portraits of Thai Politics, p.๑๑๓.

ประเด็นที่น่าสนใจอีกประเด็นหนึ่ง ก็คือ ความรู้สึกของทหารต่อการเปลี่ยนแปลงตำแหน่งผู้บัญชาการทหารบก ซึ่งมีที่มาจากกรณีที่รัฐบาลพลเรือนนายปรีดี พนมยงค์ได้แต่งตั้งให้ พล.ต.อ.อดุล อดุลเดชจรัส ย้ายตำแหน่งจากอธิบดีกรมตำรวจ มาเป็นผู้บัญชาการทหารบก อัตราพลเอก แทนที่ พล.ท.หลวงเกรียงศักดิ์พิชิต เมื่อวันที่ ๒๐ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๘๕^{๕๖} ซึ่งเป็นการพลิกความคาดหมายที่ว่า ผู้จะได้รับตำแหน่งผู้บัญชาการทหารบกได้แก่ พล.ท.หลวงเสนารรงค์ (เส็ง อากาศเสนีย์) แม้ว่า พล.อ.อดุล อดุลเดชจรัส จะได้เคยเป็นทหารในกองทัพบกมาก่อน แต่ก็ได้ย้ายโอนไปรับราชการที่กรมตำรวจตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๗๓ เมื่อได้กลับมามีตำแหน่งนี้อีกครั้งหนึ่งจึงไม่มีความคุ้นเคยกับนายทหารรุ่นหลังๆ จึงเกิดความรู้สึกว่าในกองทัพบกกว่า กองทัพบกตำรวจมาคอยควบคุม จอมพลประภาส จารุเสถียร ได้เล่าถึงความรู้สึกนี้ในภายหลังว่า

...รัฐบาลในเวลานั้นนะครับ ผู้บัญชาการทหารบกคือหลวงอดุลย์ อดุลย์เดชจรัส ซึ่งเดิมเป็นคนกลาง ก็กลายเป็นลูกมือของทางด้านฝ่ายพลเรือนที่คอยควบคุมฝ่ายทหารด้วยอำนาจตำรวจ เริ่มแรกที่ตำรวจกับทหารจะไม่กินสีกันมาตั้งแต่นั้น... หลวงอดุลย์... เดิมเคยเป็นอธิบดีตำรวจ แล้วคุมตำรวจอยู่... อันนี้ ก็เป็นเหตุที่ค่อนข้างมีน้ำหนัมากที่บรรดานายทหารส่วนมากไม่พอใจ^{๕๗}

ยิ่งกว่านั้น สิ่งที่ทำให้ทหารบกคับแค้นใจจนไม่อาจทนได้ และนำไปสู่ความรู้สึกต่อต้านรัฐบาลและขบวนการเสรีไทย คือ การที่กองทัพบกถูกหุ้มห่อคลุม ดั่งที่พลโททาจ กาจสงคราม เล่าไว้ว่า

...บางคนเมื่อสลดเสรีไทยในหนังสือพิมพ์แล้ว ก็ยังไม่พอได้เหยียดหยามกองทัพบกกว่าตั้งมาได้ถึง ๔๐ ปีแล้ว ทำประโยชน์ได้ไม่เท่าเสรีไทยที่ตั้งมาเพียงสองปี ...ทหารบกมีอาการระส่ำระสายมากก็เพราะนักการเมืองทำขึ้น คิดขึ้น พูดขึ้น

^{๕๖}Standard ๒๕ June ๑๙๔๖.

^{๕๗}สัมภาษณ์จอมพลประภาส จารุเสถียร อ้างถึงใน กนก วงษ์ตระหวาน "สถานการณ์กับการต่อสู้ของอำนาจ." ใน มติทางการเมืองในปรากฏการณ์ของสังคมไทย (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๕), หน้า ๒๓๒.

...อีกทั้งได้อัดทนต่อคำมรสุวาจา ที่พุ่งออกมาจากปากคนไทยหลายคน ผู้เป็นนักการเมืองทั้งในและนอกตำแหน่งนั้นด้วย”

พล.อ.เนตร เชมะโยธิน ก็ได้อธิบายไว้ว่า ทหารบกได้รับการคุกเหยียดหยามจากเสรีไทยและรัฐมนตรีบางคน เนื่องจากหวาดระแวงว่าทหารจะกลายเป็นเครื่องมือของผู้เผด็จการดังเช่นที่ผ่านมาในอดีต” บางคน”ถึงกับเลยเถิด”ประณามว่าควรยุบเลิกกองทัพ เพราะไม่มีความจำเป็นสำหรับประเทศเล็กๆ เช่น ประเทศไทย พล.อ.เนตร เชมะโยธิน ยังได้สรุปถึงความไม่พอใจของทหารบกไว้ว่า

...สำหรับทหารนั้น ในระหว่างสงครามก็ต้องทำงานอย่างหนัก ในการป้องกันประเทศและเสียดสละมาแล้ว ครั้นสงครามยุติลงก็ไม่ได้ได้รับความเหลียวแล และทนุบำรุงเท่าที่ควร ข้าราชกวางนั้นยังถูก”เสรีไทย”บางคนคห้หมิ่นเหยียดหยามอีกด้วย ความน้อยใจที่มีอยู่แล้วก็กลายเป็นข้าใจหนักขึ้น เมื่อถูกยุห่หรือชักชวนก็ฮึดขึ้นมา”

ยิ่งกว่านั้น สถานการณ์ที่ตกต่ำมากของบ้านเมืองภายหลังสงคราม และความไม่สามารถของรัฐบาลในการแก้ไขปัญหาต่างๆให้ลุล่วงไปได้ก็เป็นปัจจัยหนึ่ง ที่ทหารเกิดความคิดต้องการแก้ไขสถานการณ์ให้ดีขึ้น ดังที่จอมพลประภาส จารุเสถียร เล่าถึงทัศนะและความรู้สึกของทหารในขณะนั้น ดังนี้

...ภาวะบ้านเมืองนี้เองทำให้ประชาชนที่ต้องการอยู่นิ่ง หรือต้องการความสุข เกิดความไม่สุขจากพวกนั้น พวกบริหารบ้านเมือง และพวกที่ไปเป็นตัวแทนเราในสภา...แต่ว่าประชาชนเอง ก็ได้แต่รำคาญและไม่พอใจ บ่นพูด แสดงออกมาด้วยการบ่น การพูดทางหนังสือพิมพ์อะไรต่ออะไร ก็ด่าสภาฯ ด่าผู้บริหารประเทศ...พรรคเองก็ช่วยด่ากันระหว่างพรรค...ทนไม่ไหว...จากภาวะการ

“พล.ท.กาจ กางสงคราม, เรื่องกำลังและอำนาจของประเทศชาติ, หน้า ๒๘-๒๙.

“พล.อ.เนตร เชมะโยธิน, งานใต้ดินของพันเอกโยธี, หน้า ๓๓๔.

“เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๔๑.

เมืองในกรุงเทพฯ และภาวะความวุ่นวายในกรุงเทพฯ นี้ช่วยให้ทหารมีความรู้สึกทนไม่ไหว จากการชบชิบกันในการมกองอะไรต่างๆ...ทหารที่ทนไม่ไหว เลยคิดที่จะทำการรัฐประหาร^{๕๖}

ด้วยเหตุต่างๆ เหล่านี้จึงทำให้ทหารบกกลุ่มหนึ่ง ซึ่งมีความไม่พอใจต่อสถานการณ์ตกต่ำของกองทัพ มีเจตนิร่วมกับพรรคประชาธิปัตย์ในการต่อต้านรัฐบาล อย่างไรก็ตามความคิดที่จะความคิดที่จะก่อการรัฐประหารโค่นรัฐบาลอย่างจริงจัง น่าจะเริ่มก่อตัวขึ้นภายหลังจากเมื่อเกิดกรณีสวรรคตของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๘ แล้ว ซึ่งความรู้สึกไม่พอใจต่อรัฐบาล อันเนื่องจกกรณีสวรรคตนี้ เป็นความสำเร็จของการเคลื่อนไหวของพรรคประชาธิปัตย์ ที่ทำให้ฝ่ายทหารแคลงใจต่อรัฐบาลพลเรือน ดังที่ พล.ต.ชาติชาย ชุณหะวัณ ได้เล่าไว้ว่า

...พวกเรานายทหาร เริ่มจับกลุ่มวิพากษ์วิจารณ์กันถึงศักดิ์ศรี และอนาคตของกองทัพบก เรามีความเห็นพ้องต้องกันว่าจะยอมให้กองทัพบก ที่ซึ่งเราเกิดมาเป็นทหารอยู่ในสภาพเช่นนี้ไม่ได้ มีทันทีที่เราจะเริ่มลงมือปฏิบัติการ ก็เกิดกรณีสวรรคตของล้นเกล้ารัชกาลที่ ๘ จึงเป็นแรงกระตุ้นพวกเรามากที่สุด^{๕๗}

นอกจากนี้การเปิดอภิปรายไม่ไว้วางใจรัฐบาลพล.ร.ต.ถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์ ก็เป็นตัวเร่องอีกประการหนึ่ง ดังที่ พ.อ.อาจศึก ดวงสว่าง อธิบายไว้ว่า

...เสียงแสดงความไม่พอใจ ที่รัฐบาลไม่สามารถคลี่คลายกรณีสวรรคตให้ชาวกระจำงได้ และการไม่สามารถแก้ไขค่าครองชีพของประชาชนได้ยังมีมาขึ้นทุกที จนในที่สุดพรรคฝ่ายค้านได้อภิปรายทั่วไป และมีการถ่ายทอดเสียงออกไปทั่วประเทศ ความไม่พอใจของประชาชนที่มีอยู่แล้วประจุไฟลุมขอนจึงถูกไหมกระพือ

^{๕๖} สัมภาษณ์ จอมพลประภาส จารุเสถียร อ้างถึงใน กนก วงษ์ตระหง่าน, "สถานการณ์กับการต่อสู้ของอำนาจ," หน้า ๒๖๕-๒๗๐.

^{๕๗} พล.ต.ชาติชาย ชุณหะวัณ, "คำไว้อาลัย" อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พลตรีศิริ ศิริโยธิน (กรุงเทพฯ : ห้างหุ้นส่วนจำกัดคนนทชัย, ๒๕๒๓), หน้า ๓๐.

ขึ้นอีก...พร้อมกันนั้น ความคิดที่จะทำการรัฐประหารล้มล้างรัฐบาลก็ได้ฟุ้งตัวขึ้น
ลับๆ ในบุคคลหลายกลุ่ม โดยเฉพาะในวงการกองทัพบกแห่งชาติ^{๖๖}

อย่างไรก็ตามแม้ว่ากลุ่มทหารบกจะได้เริ่มมีความคิดต่อต้านรัฐบาล แต่บุคคล
กลุ่มนี้ ก็ยังไม่สามารถผลักดันหรือกระทำอะไรได้มากนัก เนื่องจากยังไม่มีบริบททางการเมือง
เมืองเพียงพอ แต่ "ความกระตือรือร้นของนายทหารระดับกลางดังกล่าวนี้จะกลายเป็น
ฐานทางกำลังสำคัญในการล้มรัฐบาล พล.ร.ต. ถวัลย์ อารังนาวาสวัสดิ์ เมื่อมีการสนับสนุน
จากภายนอกกองทัพ ทั้งจากฝ่ายพรรคประชาธิปัตย์และนายทหารนอกราชการหรือฝ่าย
จอมพล ป. พิบูลสงคราม"^{๖๗}

๔.๓. รัฐประหาร ๘ พฤศจิกายน ๒๔๙๐

๔.๓.๑ คณะรัฐประหาร

การเคลื่อนไหวของกลุ่มทหารบกในการโค่นอำนาจรัฐบาลพล.ร.ต. ถวัลย์ อารัง
นาวาสวัสดิ์ นั้น สุชิน ตันติ-กุล ได้อธิบายว่ามี ๔ กลุ่มใหญ่ด้วยกัน คือกลุ่มของ น.อ. กาจ
แก่งระดมยิง พ.ท. ก้าน จำนงภูมิเวท พล.ท. ผิน ชุณหะวัณ และ พ.อ. สวัสดิ์ ส.สวัสดิ
เกียรติ^{๖๘} ซึ่งเป็นที่น่าสังเกตว่าการก่อตัวของคณะรัฐประหาร พ.ศ. ๒๔๙๐ นี้ ส่วนใหญ่เป็น
นายทหารนอกราชการ มีเพียง พ.อ. สวัสดิ์ ส.สวัสดิเกียรติเพียงคนเดียวเท่านั้นที่เป็นนาย
ทหารประจำการ แต่ในท้ายที่สุดคณะรัฐประหารจะได้รับความร่วมมือจากทหารระดับกลาง
ในกองทัพโดยอาศัยความรู้สึกร่วมกันที่กองทัพถูกกดขี่และถูกดูหมิ่นดูแคลน

ผู้ที่ริเริ่มการรัฐประหารครั้งนี้คือ น.อ. กาจ แก่งระดมยิง หรือ น.อ. กาจ กาจ

^{๖๖} "พ.อ. อาจศึก ดวงสว่าง, "ประวัติและผลงานของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์"
อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์, (พระนคร : โรงพิมพ์ทำเนียบ
นายกรัฐมนตรี, ๒๕๐๓), หน้า ๔๒.

^{๖๗} "สรศักดิ์ งามขจรกุลกิจ, "ขบวนการเสรีไทยกับความขัดแย้งทางการเมืองภายใน
ในประเทศไทย ระหว่างพ.ศ. ๒๔๘๑-๒๔๙๒", หน้า ๒๖๑.

^{๖๘} "สุชิน ตันติกุล, รัฐประหาร พ.ศ. ๒๔๙๐, หน้า ๖๖-๖๘.

สงคราม ซึ่งมีนามเดิมว่า "เทียน เก่งระดมยิง" เกิดเมื่อวันที่ ๑๒ เมษายน พ.ศ. ๒๔๓๓ ที่จังหวัดลำพูน ได้เข้าศึกษาที่โรงเรียนนายสิบ โรงเรียนนายดาบ และโรงเรียนนายร้อยทหารบกจนจบการศึกษาเมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๓ เข้ารับราชการโดยเป็นนายทหารประจำอยู่ที่กรมทหารบกปืนใหญ่ที่ ๘ จังหวัดเชียงใหม่ ต่อมาใน พ.ศ. ๒๔๓๑ ย้ายเข้ามาประจำกรมเสนาธิการทหารบก ในปีพ.ศ. ๒๔๓๔ ได้รับการชักชวนจาก พ.ต. หลวงพิบูลสงครามให้เข้าร่วมในคณะผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ซึ่งขณะนั้นเขามีบรรดาศักดิ์เป็น ร.อ. หลวงกาจสงคราม และเมื่อการเปลี่ยนแปลงการปกครองสำเร็จแล้ว หลวงกาจสงครามก็ได้รับตำแหน่งผู้บังคับการกองพันทหารปืนใหญ่ที่ ๒ ในพระนคร และจากการมีส่วนช่วยเหลือกลุ่มคณะผู้ก่อการฯ ในการรัฐประหารเมื่อวันที่ ๒๐ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๖ และในการปราบปรามกบฏวรวรเดช จึงได้รับตำแหน่งเสนาธิการกรมอากาศยานในพ.ศ. ๒๔๗๗ ต่อมาได้รับยศเป็น นายพันเอกและนายนาวาเอกเมื่อพ.ศ. ๒๔๗๘ และยังได้รับตำแหน่งเสนาธิการทหารอากาศคนแรก เมื่อมีการยกฐานะกรมอากาศยานขึ้นเป็นกองทัพอากาศ แต่กระนั้น ฐานะของหลวงกาจสงครามไม่เป็นที่ยอมรับมากนักในหมู่ทหารอื่นๆ ในกองทัพอากาศ ผลที่สุดจึงต้องย้ายออกจากกองทัพอากาศ เมื่อพ.ศ. ๒๔๘๒ และไปรับตำแหน่งอธิบดีกรมศุลกากร^๑

ในสมัยที่จอมพล ป. พิบูลสงครามเป็นนายกรัฐมนตรีนั้น หลวงกาจสงครามก็ได้ร่วมเป็นรัฐมนตรีในคณะรัฐบาลเมื่อเดือนธันวาคม พ.ศ. ๒๔๘๑ โดยรับตำแหน่งรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงการคลัง ต่อมาใน พ.ศ. ๒๔๘๔ เมื่อจอมพล ป. พิบูลสงครามเข้าร่วมเป็นพันธมิตรกับญี่ปุ่นในสงครามโลกครั้งที่ ๒ หลวงกาจสงครามไม่เห็นด้วย จึงหันมาร่วมมือกับนายปรีดี พนมยงค์ในการก่อตั้งขบวนการต่อต้านญี่ปุ่น พร้อมกับนั้น ได้ลาออกจากตำแหน่งรัฐมนตรีใน พ.ศ. ๒๔๘๖^๒ และได้ลอบเดินทางไปจีนเพื่อปฏิบัติการให้แกขบวนการเสรีไทย ภายหลังสงครามยุติลง น.อ.กาจ กาจสงคราม ก็ยังมีบทบาทในฐานะสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ ๒ สังกัดพรรคแนวรัฐธรรมนูญ ปรากฏว่า น.อ.กาจ กาจสงครามมีแนวคิดที่แตกต่างจากกลุ่มนายปรีดี พนมยงค์ และ พล.ร.ต. ถวัลย์ อ่างนาวาสวัสดิ์ โดย

^๑ น.อ. สกล รสานนท์, "รำลึกถึงจอมพลอากาศพื้น รณนภากาศ ฤทธิราชดิ" อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ จอมพลอากาศพื้น รณนภากาศ ฤทธิราชดิ ๕ ตุลาคม ๒๔๙๐ (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์กรมสารบรรณทหารอากาศ, ๒๔๙๐), หน้า ๑๑๔.

^๒ "ตำนานรัฐบาลไทย บันทึกแห่งยุคสมัยเปลี่ยนแปลงการปกครอง ๔๓ ปี ๔๓ รัฐบาล ๑๓ นายกรัฐมนตรี", มติชนฉบับพิเศษ, หน้า ๖๘, ๓๑-๓๒.

เฉพาะเรื่องรัฐธรรมนูญ พ.ศ. ๒๔๘๕ และการยกเลิกพระราชบัญญัติว่าด้วยการกระทำอันเป็นคอมมิวนิสต์ ด้วยเหตุนี้จึงมีบทบาทในฐานะฝ่ายค้านของรัฐบาลมากยิ่งขึ้นโดยเป็นผู้หนึ่งที่ยกมือคัดค้านรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. ๒๔๘๕ ในวาระที่ ๓ และเมื่อเกิดกรณีสวรรคตก็ได้เป็นตัวแรงให้ น.อ. กาจ กาจสงคราม คิดทำรัฐประหาร โดยชักชวน พ.ท. ก้าน จ้านงภูมิเวท พ.ท. นรงค์ วรบุตร พ.อ. สวัสดิ์ ส. สวัสดิ์เกียรติ และ ร.อ. ขุนปริชาธรเสฏฐ์ เป็นกลุ่มแรกสุด ที่ตระเตรียมการก่อการรัฐประหาร พ.ศ. ๒๔๙๐^๕

พ.ท. ก้าน จ้านงภูมิเวท เดิมชื่อ ก้าน ศิวะแพทย์ เกิดเมื่อวันที่ ๔ เมษายน พ.ศ. ๒๔๔๖ เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕ นั้น ก็ได้ร่วมในคณะผู้ก่อการ ซึ่งขณะนั้นมีบรรดาศักดิ์เป็น ร.ท. ขุนจ้านงภูมิเวท ประจำอยู่ที่กรมแผนที่ทหารบก ในปี พ.ศ. ๒๔๗๖ ได้ย้ายออกจากกองทัพ มารับราชการที่กระทรวงมหาดไทย โดยรับตำแหน่งผู้บัญชาการเรือนจำกลาง และหลังจากนั้นก็ย้ายไปเป็นข้าหลวงประจำจังหวัดต่างๆ จนเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๘๔ ก็เข้ารับตำแหน่งอธิบดีกรมประชาสงเคราะห์ หลังจากนั้นก็ลาออกจากราชการไปดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการโรงงานยาสูบจนกระทั่งสงครามโลกสิ้นสุดลง นอกจากนี้ยังได้รับเลือกเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ ๒ และ สมาชิกวุฒิสภาใน พ.ศ. ๒๔๘๕ อีกด้วย พ.ท. ก้าน จ้านงภูมิเวท ได้เป็นผู้ชักชวนให้ ร.อ. ขุนปริชาธรเสฏฐ์ (เลื่อน ปรีชาแจ่ม) และ พ.อ. สวัสดิ์ ส. สวัสดิ์เกียรติ เพื่อนายทหารรุ่น พ.ศ. ๒๔๖๖ ให้เข้าร่วมคิดการรัฐประหารนี้ด้วย

พ.อ. สวัสดิ์ ส. สวัสดิ์เกียรติ หรือ "ขุนสวัสดิ์ธรรพ์ชัย" เกิดเมื่อวันที่ ๓๐ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๔๒ ในการรัฐประหาร พ.ศ. ๒๔๙๐ นั้น พ.อ. สวัสดิ์ นับเป็นนายทหารประจำการคนแรกที่เข้าร่วมก่อการ ในขณะนั้น พ.อ. สวัสดิ์ ส. สวัสดิ์เกียรติ ดำรงตำแหน่งเจ้ากรมเกียกกายทหารบก และในการเตรียมการรัฐประหาร พ.อ. สวัสดิ์ ส. สวัสดิ์เกียรติ เป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญอย่างมากในการประสานงาน จนถือเสมือนว่าเป็นเลขานุการของคณะรัฐประหาร^๖ และ พ.อ. สวัสดิ์ นี้เอง ที่จะเชื่อมโยง กลุ่ม น.อ. กาจ กาจสงครามกับ พล.ท.

^๕ แนวหน้า ๗ กรกฎาคม ๒๔๙๑.

^๖ สุชาชัย ยิ้มประเสริฐ, "การเคลื่อนไหวทางการเมืองที่ต่อต้านรัฐบาลสมัยจอมพล แปลก พิบูลสงคราม (พ.ศ. ๒๔๙๑-๒๕๐๐)," หน้า ๖๘.

^๗ เจตน์ ปรีทัศน์, "ลาก่อนรัฐประหาร", ข่าวพิเศษ, ๑๒ (๒๔-๓๐ ธันวาคม ๒๕๓๓)

ผิน ชุณหะวัณ เพราะ พ.อ. สวัสดิ์มีความสนิทสนมกับ พล.ท. ผิน มาตั้งแต่ครั้งที่ประจำอยู่ที่ กองพลที่ ๒ จังหวัดปราจีนบุรีเมื่อก่อน พ.ศ. ๒๔๓๔

พล.ท. ผิน ชุณหะวัณ (หลวงชำนาญยุทธศาสตร์) เกิดเมื่อวันที่ ๑๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๓๔ เป็นนักเรียนทำการนายร้อยรุ่นเดียวกับ จอมพล ป. พิบูลสงคราม และพล.อ. อุดม อุดมเดชจรัส เคยได้รับแต่งตั้งให้เป็นผู้บังคับการมณฑลทหารบกที่ ๓ จังหวัดนครราชสีมา และเป็นรองแม่ทัพอีสานในกองทัพพายัพ และได้เลื่อนเป็นรองแม่ทัพ ในปีพ.ศ. ๒๔๕๖ แต่เมื่อรัฐบาลนายควง อภัยวงศ์ขึ้นบริหารประเทศ และมีนโยบายสลายนายทหารที่ใกล้ชิด จอมพล ป. พิบูลสงคราม หลวงชำนาญยุทธศาสตร์ก็ถูกย้ายเข้ากรมเสนาธิการทหาร และต่อมาก็ถูกปลดประจำการ เมื่อวันที่ ๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๕๘ ตั้งนั้นความรู้สึกไม่พอใจ รัฐบาลพลเรือน และการที่ต้อง "ไปรบในสนาม ซึ่งไปตรากตรำและบอบช้ำทั้งร่างกาย และจิตใจ แต่ไม่ได้รับบำเหน็จความชอบแม้แต่น้อย" จึงเป็นผลให้ พล.ท. ผิน ชุณหะวัณ เข้าร่วมการรัฐประหาร และยอมรับเป็นหัวหน้าคณะ โดยมี น.อ. กาจ กาจสงครามเป็น รองหัวหน้าคณะ พล.ท. ผิน ชุณหะวัณ ได้ชักชวน ร.อ. ชาติชาย ชุณหะวัณ บุตรชาย ซึ่งเป็นผู้บังคับกองร้อย กองพันทหารม้าที่ ๑ รักษาพระองค์ พ.ต. ประมาณ อติเรกสาร นายทหารสังกัดกรมพยานทหารบก สำหรับ พ.อ. เผ่า ศรียานนท์นั้น เคยเป็นนายทหารคนสนิทประจำตัวจอมพล ป. พิบูลสงครามมาก่อนและได้ลาออกจากราชการเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๓ ขณะที่ยังรักษาการตำแหน่งเจ้ากรมเสนาธิการ กระทรวงกลาโหม เพราะไม่พอใจที่รัฐบาล นายควง อภัยวงศ์ ปลด จอมพล ป. พิบูลสงครามออกจากตำแหน่ง นอกจากนี้ยังเป็นผู้ที่มีความสัมพันธ์ที่ดีกับ พ.อ. กาจ กาจสงคราม เมื่อครั้งที่ พ.ต. หลวงกาจสงครามนำทหาร มาช่วยเหลือหน่วยของ ร.ท. เผ่า ศรียานนท์ในการปราบกบฏบวรเดช พ.อ. เผ่า ศรียานนท์ยังเป็นผู้ชักชวนนายวรการบัญชา (บุญเกิด สุตันทานนท์) ผู้เป็นเจ้าของโรงพยาบาลนครศรีอยุธยา ซึ่ง พ.อ. เผ่าทำงานเป็นผู้จัดการอยู่ นายวรการบัญชานั้นถือได้ว่าเป็น "หัวหน้า

^๑ อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพพลตำรวจเอกอุดม อุดมเดชจรัส, ไม่มีเลขหน้า,

^๒ พล.ท. ผิน ชุณหะวัณ, ชีวิตกับเหตุการณ์, หน้า ๕๖.

^๓ ประทับ คล่องตรวจโรค, ๕๐ ปี ของข้าพเจ้า (พระนคร : อินเตอร์เนชั่นแนล บิสสิเนส คิววิลอเมนต์, ๒๕๑๓), หน้า ๒๕๐.

^๔ แสง ลานเหลือ, คนสำคัญของเมืองไทย (พระนคร : อักษรบริการ, ๒๕๐๕), หน้า ๒๖๐.

คณะรัฐประหารสายพลเรือน และเป็นผู้ออกเงินค่าใช้จ่ายทั้งหมด ในการสนับสนุนการรัฐประหารด้วย”

นอกเหนือจากนายวรการบัญชาแล้ว คณะรัฐประหารสายพลเรือนยังประกอบด้วยนายเชมชาติ หนุ่ยรัตน์ อติตสมาธิสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดร้อยเอ็ด และนายเลื่อน พงษ์โสภณ ผู้แทนราษฎรจังหวัดนครราชสีมา พรรคประชาธิปัตย์ นายเลื่อน พงษ์โสภณ นี้จะเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการประสานคณะรัฐประหารเข้ากับพรรคประชาธิปัตย์ นายเลื่อน ได้อธิบายถึงการเข้าร่วมรัฐประหารครั้งนี้ว่า

...การคิดรัฐประหารครั้งนั้น เราคิดกันมาเป็นเวลาตั้งปี ทางสายของข้าพเจ้าก็มีจอมพลผินและคุณเผ่าร่วมอยู่ด้วย ส่วนมากไม่ค่อยได้พบกับ คุณเผ่าเท่าไรนัก ป่าผินชอบเดินมาพบข้าพเจ้าที่โรงเรียนช่างกลโสภณ เราปรึกษากันเหมือนอย่างธรรมดาที่ไปมาหาสู่ตามปกติ ไม่เคยที่จะเข้าห้องลับ หรือแอบซ่อนปรึกษากัน เพราะคิดว่า จะเป็นการกระทำที่ทำให้ผู้อื่นสงสัยมากกว่า เฉพาะข้าพเจ้านั้น รู้สึกว่า ถ้าข้าพเจ้าทำสำเร็จก็จะต้องเสียตำแหน่งผู้แทนราษฎร จะต้องเสียเงินเสียทองในการเลือกตั้งใหม่ เลือกตั้งแล้วจะได้หรือไม่ได้ยังไม่รู้ ไม่มีอะไรเป็นประโยชน์แก่ตนเอง แต่เพื่อประโยชน์ส่วนรวมสำคัญกว่าส่วนตัว ข้าพเจ้าจึงได้ตกลงใจทำการรัฐประหารกับเขา”

ในการเคลื่อนไหวโค่นล้มรัฐบาล พล.ร.ต.ถวัลย์ ชำรงนาวาสวัสดิ์นี้ แม้ว่า จะได้มีการประสานงานกันจนเป็นรูปขึ้นอย่างค่อนข้างชัดเจนในราวเดือนกันยายน พ.ศ. ๒๔๙๐ แล้วนั้น แต่จากการที่คณะนายทหารที่ริเริ่มก่อการไม่มีบาร์มีเพียงพอ จึงต้องมองหาคบุคคลที่เป็นที่ยอมรับในกองทัพบกอันได้แก่ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ซึ่งต่อมาได้กลายเป็นแกนกลางในการเคลื่อนไหวรวมเอากลุ่มทหารบกทั้งในและนอกกองทัพที่ต้องการต่อต้านรัฐบาลเข้ามารวมเป็นกลุ่มเดียวกัน

อย่างไรก็ตามปัญหาสำคัญอีกประการหนึ่งของคณะรัฐประหารก็คือ ยังขาดกำลัง

“สุชาติ ยิ้มประเสริฐ, “การเคลื่อนไหวทางการเมืองที่ต่อต้านรัฐบาลสมัยจอมพลแปลก พิบูลสงคราม (พ.ศ. ๒๔๙๑-๒๕๐๐),” หน้า ๓๑.

“แสง ลานเหลือ, คนสำคัญของเมืองไทย, หน้า ๒๔๔-๒๔๖.

ทหารประจำการที่จะเป็นกำลังหลักในการทำรัฐประหารเพราะขณะนั้นมีเพียงกรมเกียกกายทหารบกภายใต้การบังคับบัญชาของ พ.อ.สวัสดิ์ ส.สวัสดิเกียรติ ซึ่งมีฐานะเป็น "ส่วนช่วยรบ" เท่านั้น จึงต้องมองหากำลังสนับสนุนต่อไป จอมพลประภาส จารุเสถียร ผู้บังคับการกรมทหารราบที่ ๑ ในขณะนั้น ได้เล่าถึงการชักชวนนายทหารในครั้งนั้นไว้ว่า

...หลวงกาจฯ ก็ไปนั่งๆ เห็นนายทหารคนไหนที่มีแว้วว่าจะติดต่อดีก็ได้ ก็ใช้วิธีเลี้ยงอาหาร เลี้ยงเหล้า แล้วก็ไปหานายทหารผู้ใหญ่ เด็กก็ให้ความเคารพนับถือ มาคุยด้วยมาอะไรด้วย แล้วก็ชวนออกไป...บ้านแก้ง ไปที่ไหนบ้าง จะคุยจะวกเข้าหาเรื่องการชวนปฏิวัติ โดยไม่ใช่ชวนปฏิวัติเลยทีเดียว โดยจงให้ฟังว่าบ้านเมืองเวลานี้มันแย่ แล้วถ้าปล่อยไว้อย่างนี้อากาศจะแย่ ชาติจะแย่ใหญ่ เด็กพวกนี้เข้าใจเรื่องราวดีแล้ว แกก็สอนวิธีให้เขาไปติดต่อกับผู้บังคับบัญชา เด็กที่แกเลือกนี้ โดยมากก็เป็นนายทหารคนสนิทของผู้ใหญ่ๆทั้งนั้น ตัวอย่างก็เวลานั้นในกรุงเทพฯ นี้ หน่วยทหารที่ใหญ่ที่สุดก็คือ กรมทหารราบที่หนึ่ง ซึ่งมีกำลังอยู่ในบังคับบัญชาถึงเจ็ดกองพันอยู่ที่บังคับบัญชา จอมพลสฤษดิ์ ซึ่งเวลานั้นมียศเป็นพันเอก ก็มีนายทหารติดตามคนหนึ่งเป็นนายร้อยโท ซึ่งเป็นคนที่หลวงกาจฯ นี้สอนเอาไว้ เด็กคนนี้ก็เข้าไปติดตามจอมพลสฤษดิ์ ไปเล่าเรื่องอะไรต่ออะไรคุย...ในที่สุดเด็กคนนี้ก็มาเล่าให้ฟังว่า เวลานี้เขาคิดกันแล้วว่า จะมีการยึดอำนาจบริหารประเทศมาจัดการใหม่โดยคณะทหาร จอมพลสฤษดิ์ก็มีความเห็นด้วยอยู่แล้ว"

การได้กำลังจากกรมทหารราบที่ ๑ ภายใต้การบังคับบัญชาของ พ.อ.สฤษดิ์ ฉนะรัชต์ เข้าร่วมนั้น นับว่าเป็นกำลังหลักของคณะรัฐประหาร ขณะนั้นผู้อยู่ที่บังคับบัญชาของ พ.อ.สฤษดิ์ ฉนะรัชต์ คือ พ.ท.บัญญัติ เทนหัดดิน ณ อยุธยา รองผู้บังคับการกรมฯ พ.ท.สุใจ นุสทรัพย์ เสนาธิการกรมฯ พ.ท.ประภาส จารุเสถียร ผู้บังคับกองพันที่ ๑ พ.ท.ตรี ณะเกษิษฐ์ ผู้บังคับกองพันที่ ๒ และ พ.ท.ชลอ จารุกลัส เป็นผู้บังคับกองพันที่ ๓ ส่วนกรมทหารราบอีกกรมหนึ่งในพระนครคือ กรมทหารราบที่ ๑๑ รักษาพระองค์ ซึ่ง

"สัมภาษณ์จอมพลประภาส จารุเสถียร อ้างถึงใน กนก วงษ์ตระหวาน, "สถานการณ์กับการต่อสู้ของอำนาจ", หน้า ๒๓๘-๒๓๙.

มีพ.อ.ขุนบำเพ็ญเสนิย์(บำเพ็ญ นุกกะคุปต์) เป็นผู้บังคับการนั้น มิได้เข้าร่วมด้วยยกเว้น พ.ท.ละม้าย อุทยานนท์ ผู้บังคับกองพันที่ ๒ เท่านั้น

นอกจากได้มีการชักชวนกันตามสายการบังคับบัญชาแล้ว ยังได้มีการกระทำผ่าน ความสัมพันธ์ส่วนตัวระหว่างกันอีกด้วย สุภราชย์ ยิ้มประเสริฐ ให้ภาพการขยายกำลังด้วย วิธีนี้ ดังนี้

...พ.อ.กาจ เก่งระคมยิ่ง ชักชวน ร.ต.อ.กระเชียร ศรีตานนท์ สารวัตร ตำรวจนครบาลเขต ๒ เข้าร่วมเพราะเป็นบุตรเขย พ.อ.สวัสดิ์ช้วน ร.ต.ต. วิจัย สวัสดิ์เกียรติ เข้าร่วมเพราะเป็นบุตร หลวงสถิตยทศการกิจช้วนร.ท.สกล สถิตยทศการ ผู้บุตรเข้าร่วมเช่นกัน ส่วน พล.ท.มิน ชุณหะวัณ ก็ได้ชวน พ.ต. ประมาณ อติเรกสาร บุตรเขย และ ร.อ.ชาติชาย ชุณหะวัณ ผู้บุตรเข้าร่วม และ พ.ต.ประมาณ ก็ได้ชวน พ.ต.ศิริ ศิริโยธิน ที่เป็นเพื่อนสนิทเข้าร่วม ส่วน พ.อ.น้อม เกตุนต์ ได้ชวน พ.ท.กฤษ ปุณณกันต์ ผู้บังคับการกองพันทหารม้าที่ ๑ รักษาพระองค์ เข้าร่วม พ.ท.กฤษ ก็ได้ชักชวน พ.ต.ชลิต ชุณศิริรักษ์ รองผู้บัญชาการ และร.อ.ประกอบ ประยูรโกศราช นายทหารคนสนิทเข้าร่วม และ พ.ท.กฤษ ก็ได้ชักชวน พ.ต.พงษ์ ปุณณกันต์ ผู้น้องเข้าร่วมอีกทอดหนึ่ง"

ดังนั้นเมื่อราวต้นเดือน พฤศจิกายน พ.ศ.๒๔๙๐ นั้นฝ่ายคณะรัฐประหารก็มีกำลัง เพียงพอที่จะยึดอำนาจได้

๔.๓.๒ ปฏิบัติทางฝ่ายรัฐบาล พล.ร.ต.ถวัลย์ อารังนาวาสวัสดิ์

ก่อนหน้าที่จะมีการรัฐประหารได้มีข่าวลือว่าจะเกิดการปฏิวัติรัฐประหาร ดังที่ หนังสือพิมพ์ศรีกรุง ฉบับวันที่ ๒๘ พฤศจิกายน พ.ศ.๒๔๘๙ ลงข่าวว่ารัฐบาลสั่งเตรียมพร้อม เนื่องจากมีข่าวเรื่องนายทหารชั้นประทวนคบคิดกันจะใช้กำลังล้มล้างรัฐบาล และในเดือนกรกฎาคม พ.ศ.๒๔๙๐ ข่าวเกี่ยวกับการปฏิวัติก็เพิ่มมากขึ้น หนังสือพิมพ์พิมพ์ไทย

"สุภราชย์ ยิ้มประเสริฐ, "การเคลื่อนไหวทางการเมืองที่ต่อต้านรัฐบาลสมัยจอมพล แปลก พิบูลสงคราม (พ.ศ.๒๔๙๑-๒๕๐๐)", หน้า ๓๔-๓๕.

ได้ลงบทวิจารณ์ว่า

...ปฏิวัติ ออกจะเป็นคำที่หวลกลับมาหาที่อยู่ลึกหน่อยในระหว่างนี้ มันเป็นคำ
ที่ลั่นออกมาทั้งจากปากของบางรัฐมนตรี ของสมาชิกรัฐสภาและของบุคคลหัวหน้า
พรรคทั้งฝ่ายสนับสนุนและฝ่ายค้าน ครั้งหลังที่สุดจากผู้แทนกลุ่มหนึ่ง ซึ่งตามข่าว
ว่าถวายความเห็นประธานผู้สำเร็จราชการ เกี่ยวกับการยุบสภา มิฉะนั้นอาจ
เกิดการปฏิวัติขึ้นเพราะราษฎรขาดความไว้วางใจทั้งในรัฐบาลและผู้แทนราษฎร
เมื่อคิดกันว่าบรรดาบุคคลเหล่านั้น ล้วนแต่อยู่ใกล้ชิดกับวงการเมืองชั้นใน ก็มี
ข้อที่น่าใคร่ครวญอยู่ว่า เขาคงจะมีเหตุผลพอที่จะกล่าวถ้อยคำที่น่ากลัวเช่นนั้น
ออกมา^{๑๔}

ทางฝ่ายรัฐบาลนั้น นายชิต เวชประสิทธิ์ รัฐมนตรีร่วมในคณะรัฐบาลได้เล่า
ถึงสถานการณ์ในขณะนั้นว่า

...พวกเราไม่ได้ตั้งอยู่บนความประมาท รู้อยู่(ว่ามีการพยายามจะยึดอำนาจ)
แล้วผมเป็นรัฐบาลอยู่ตลอด แล้วหลวงธำรงก็เอา พอถึงวันประชุมก็อย่างนั้น
เดียวหลวงอดุลย์ก็ว่าอย่างนี้ คนนั้นก็ว่าอย่างนี้ เรื่องมันจะต้องเกิด ที่จะเกิด
นี้เพราะกรณีสวรรคต ไม่รู้จะแก้ออกไปได้อย่างไร ก็เอากรณีสวรรคตมาตีเป็น
เรื่องใหญ่...เราก็มารู้ว่า ปัญหาเรื่องสวรรคตจะต้องแก้ให้ตก ถึงจะเรียบร้อย
เพราะว่าเขาฉวยโอกาสอันนี้ขึ้นมาเป็นข้อโจมตี แล้วประชาชนก็คล้อยตามไป
ว่านี่แหละพวกฆ่าในหลวง^{๑๕}

คำบอกเล่าดังกล่าวสะท้อนให้เห็นสถานการณ์ในขณะนั้นได้ว่า เหตุการณ์สวรรคต
ของรัชกาลที่ ๘ ถูกนำมาใช้เป็นอาวุธที่สำคัญในการต่อสู้ทางการเมืองในขณะนั้น และทาง
รัฐบาลเองก็พอจะทราบถึงความพยายามในการต่อต้านรัฐบาลอยู่ หลักฐานที่ยืนยันในข้อนี้

^{๑๔}พิมพ์ไทย ๑๑ กรกฎาคม ๒๔๙๐.

^{๑๕}สัมภาษณ์นายชิต เวชประสิทธิ์ อ้างถึงใน กนก วงษ์ตระหง่าน, "สถานการณ์
กับการต่อสู้ของอำนาจ," หน้า ๒๓๑.

ได้อีกก็คือ บันทึกของร.ต.อ.เจียบ (ชัยสงค์) อัมพูนันท์ ดังนี้

...เมื่อข้าพเจ้านั่งอยู่ที่โต๊ะทำงานกองสันติบาลนั้น พ.ต.ต.เซ่าว คล้ายสัมฤทธิ์ ได้กวักมือให้ข้าพเจ้าไปหา... ซ้ำมือให้ข้าพเจ้าดูเอกสาร ๔-๖ แฟ้ม แล้วก็กล่าวขึ้นอย่างเบาที่สุดว่า

"พวกนี้มีการเคลื่อนไหวทางการเมืองแล้ว"

...มันเป็นแฟ้มเอกสาร"บัญชีกฎ"รุ่นต่างๆ ที่ได้รับการ"นิรโทษกรรม" ออกมา

"พวกนี้...ทุกแฟ้ม รุ่งเข้ามารวมกันหมดแล้ว"

"ผมได้รับรายงานเป็นที่เชื่อถือได้ว่า พวกนี้กำลังรวมตัว และเข้าร่วมกับ จอมพล"^{๑๑}

ร.ต.อ.เจียบ ยังได้เล่าต่อไปอีกว่า ทางกรมตำรวจได้จัดทำรายชื่อไปคอยสังเกต พฤติการณ์ของจอมพล ป.พิบูลสงคราม แต่ปรากฏว่าจอมพล ป.พิบูลสงคราม รู้ตัวและได้กล่าวแสดงความไม่พอใจกับ พล.ร.ต.ถวัลย์ อารังนาวาสวัสดิ์ นายกรัฐมนตรี พล.ร.ต.ถวัลย์จึงได้ "บอกให้ถอนเสีย ไม่ต้องไปคุนพฤติกรรมใดแกอะไร มันจะเกิดกฎก็ให้มันเกิดไป"^{๑๒} นอกจากนี้คำบอกเล่าของนายชิต เวชประสิทธิ์ก็บ่งชี้ชัดว่า รัฐบาลในขณะนั้นทราบล่วงหน้าเรื่องความพยายามยึดอำนาจ ดังนี้ "ผมเองนี้วิ่งพลาญเหมือนกัน รู้สึกเขาคุยกันว่าพอประชุมคณะรัฐมนตรีนี้ ก็คราวนี้เขาจะทำแล้ว จอมพลแปลกจะทำแล้ว"^{๑๓}

หลวงบรรณกรโกวิท อดีตอธิบดีกรมศุลกากรก็ได้ร่วมยืนยันเช่นกันว่า ทางรัฐบาลทราบว่าจะมีการยึดอำนาจจริง โดยกล่าวว่า

...เมื่ออำรงฯ เป็น(นายกรัฐมนตรี)อยู่นะ มันมีข่าวปรัภักย์ก็ไม่ชอบ ผู้แทนก็แอนตี้ ประชาชนก็...มีการตั้งข้อครหาขึ้นบ้าง...พอผมตระหนักเรื่องราวต่างๆ แล้วเห็นว่า อำรงฯ อยู่ไปจะไม่รอดมี ข่าวก่อกวนเกิดขึ้น ผมกับหลวงสังวรณ...^{๑๔}

^{๑๑}ร.ต.อ.เจียบ(ชัยสงค์) อัมพูนันท์, มหาวิทยาลัยของข้าพเจ้า, หน้า ๔๑๑-๔๑๒.

^{๑๒}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๑๔.

^{๑๓}สัมภาษณ์นายชิต เวชประสิทธิ์ อ้างถึงใน กนก วงษ์ตระหง่าน, "สถานการณ์กับการต่อสู้ของอำนาจ," หน้า ๒๓๔.

เป็นอธิบดีกรมตำรวจ ผมก็บอกสังวรณได้ข่าวในใหม่ มันรุนแรงขึ้นแล้วนะ เรา
ก็รักกันในกรม”

จากคำบอกเล่าต่างๆ เหล่านี้ ทำให้มองเห็นได้ว่ารัฐบาลได้รับรู้ถึงการที่จะมี
การยึดอำนาจ แต่คำถามที่เกิดขึ้น ก็คือ เมื่อรัฐบาลรู้ตัวอยู่แล้วว่าจะมีการยึดอำนาจ
เหตุใดการรัฐประหารจึงประสบผลสำเร็จโดยที่ทางรัฐบาลมิได้ต่อสู้ คำตอบในเรื่องนี้ก็คือ
ทางรัฐบาลมีความเชื่อมั่นใน พล.อ.ออคูล อคูลเดชจรัส ผู้บัญชาการทหารบก และพล.ร.อ.
สินธุ์ กมลนาวิน ผู้บัญชาการทหารเรือ ว่า บุคคลทั้งสองให้ความสนับสนุนรัฐบาล ดังที่
พล.ร.ต.ถวัลย์ ชำรงนาวาสวัสดิ์ กล่าวกับนายเอดวิน สแตนตัน เอกอัครราชทูตอเมริกา
ประจำประเทศไทยเมื่อครั้งที่ได้เข้าพบกรณีข่าวเรื่องการรัฐประหารว่า “ท่านทูต ผู้บัญชา
การทหารบกและตำรวจอยู่กับข้าพเจ้า อีกทั้งข้าพเจ้า ยังมีกองทัพเรืออยู่ในกระเป๋า”^{๑๑}
นอกจากนี้ พล.อ.ออคูล อคูลเดชจรัส ยังได้ให้คำรับรองแก่นายปรีดี พนมยงค์ว่า “ไม่มี
ใครจะทำรัฐประหารได้ ขอให้อาจารย์วางใจ”^{๑๒} ด้วยความเชื่อมั่นดังกล่าวนี้ ทำให้
พล.ร.ต.ถวัลย์ ชำรงนาวาสวัสดิ์ และนายปรีดี พนมยงค์ไม่เชื่อว่าจะเกิดการรัฐประหาร
ขึ้นมาได้ ดังที่นายจรูญ สิบแสง ชี้ให้เห็นว่า

...ก็มีคนไปบอกว่าจะทำรัฐประหาร หลวงอำรงค์ฯไม่เชื่อ ท่านปรีดี ก็ไม่เชื่อ
ผมรู้ผมไม่ได้บอก ความจริงเขาชวนผมด้วยซ้ำไป ผมไม่ร่วมด้วย...ผมไม่อยาก
เล่นการเมืองแล้ว ผมรู้แต่ไม่บอกท่านปรีดี คนอื่นไปบอก เขารู้ดีที่ผมเป็น
ไหนๆ ก็ไม่เชื่อ ใครไปพบจะบอกเรื่องนี้ก็ไม่ให้พบ...หลวงอำรงค์ฯ รู้ว่าเขา
(จอมพล ป.)ทำ แต่ไม่ไล่เขา ไม่จับเขา หลวงอำรงค์ฯ ไม่ได้ทำอะไรเขานี้
เขาถึงได้ทำสำเร็จ”^{๑๓}

^{๑๑} สัมภาษณ์หลวงบรรณกรโกวิท, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๓๔.

^{๑๒} Edwin Stantan, Brief Authority (London : Robert Hale Ltd.,
1957), p. 207.

^{๑๓} สุนจน์ ด้านตระกูล, ปรีดีหีนี, หน้า ๔.

^{๑๔} สัมภาษณ์นายจรูญ สิบแสง อ้างถึงใน กนก วงษ์ตระหง่าน, “สถานการณ์กับ
การต่อสู้ของอำนาจ,” หน้า ๒๓๖-๒๓๗.

ตั้งนั้นเมื่อ ร.ต.อ.เจียบ (ชัยสงค์) อัมพนันท์ และ พ.ต.ท. เชาวร์ คล้าย สัมฤทธิ์ เข้ามาพบ พล.ร.ต.ถวัลย์ อารงนาवासวัสดิ์ เพื่อแจ้งข่าวที่รับทราบว่ามีผู้คิดก่อ การรัฐประหาร พล.ร.ต.ถวัลย์ จึงได้ตอบว่า "ลือจะให้อ้าวทำยังไง เมื่อฝ่ายค้านต้องการ ให้เปิดอภิปรายทั่วไป อ๊วกก็เปิดแล้ว อ๊วกยังได้รับความไว้วางใจจากสภา แม้กระนั้นอ๊วกก็ ลาออก แล้วก็มาตั้งอ๊วกเป็นนายกฯ อีก จะปฏิวัติกันอ๊วกก็ไม่รู้จะทำอย่างไร"^{๑๑} และเมื่อ ผู้แทนหนังสือพิมพ์ถามถึงเรื่องเดียวกันนี้ พล.ร.ต.ถวัลย์ อารงนาवासวัสดิ์ ได้ตอบในเชิงล้อหยอกว่า "นอนรอคอยอยู่ที่บ้านไม่เห็นมีการปฏิวัติ"^{๑๒}

ในขณะที่รัฐบาลเชื่อมั่นในเสถียรภาพของตนอยู่นั้น ปรากฏว่าฐานกำลังที่สนับสนุน รัฐบาลได้หันเหออกไป อันมีสาเหตุมาจากความสามารถในการบริหารงานของรัฐบาล ยิ่งกว่านั้น พล.อ.อดุล อดุลเดชจรัส ผู้ซึ่ง "เห็นเขาคุยว่าเขาแน่แหละผู้บัญชาการทหารบก ถ้าทหารบกปฏิวัติก็ให้ข้ามศพเขาไป"^{๑๓} ยังได้ "มีแนวโน้มว่า...อาจทราบความ เคลื่อนไหวของคณะรัฐประหารเกือบทุกกระยะ แต่มิได้กระทำการขัดขวาง หรืออาจมีส่วน ร่วมสนับสนุน"^{๑๔} ดังที่สมุทรร สรักขกะ อธิบายว่า พล.อ.อดุล อดุลเดชจรัส "ได้ตกลงยิน ยอมในเวลาต่อมา แต่ขอสงวนท่าทีไว้ก่อน จะขออยู่หลังฉาก"^{๑๕} และ พล.ท.ผิน พุทธิวัฒน์ ยังได้แถลงภายหลังการรัฐประหารว่า "หลวงอดุลฯ นั้นรู้เรื่องการรัฐประหารครั้งนี้ และ ตกกลงจะเอาด้วย"^{๑๖}

^{๑๑} ร.ต.อ.เจียบ (ชัยสงค์) อัมพนันท์, มหาวิทยาลัยของข้าพเจ้า, หน้า ๔๖๔-๔๖๖.

^{๑๒} "เกียรตินิ", เรื่องของนายควง, หน้า ๒๕๔.

^{๑๓} เทพวิฑูร นุชเกษม, "ครั้งหนึ่งเมื่อผมไม่มีสฤธาจะอาศัย" ประชาชาติ ๑ (๓๑ ตุลาคม - ๔ พฤศจิกายน ๒๕๐๓) : ๔๔.

^{๑๔} สุภชาติ ยิ้มประเสริฐ, "การเคลื่อนไหวต่อต้านรัฐบาลสมัยจอมพลแปลก พิบูล สงคราม (พ.ศ. ๒๔๙๑-๒๕๐๐)", หน้า ๓๗.

^{๑๕} สมุทรร สรักขกะ, ๒๖ การปฏิวัติและรัฐประหาร (พระนคร : สื่อการนิมพ์, ๒๕๐๓), หน้า ๓๙๖.

^{๑๖} การเมืองราชสำนัก ๒๙ พฤศจิกายน ๒๕๐๐.

๔.๓.๓ การยึดอำนาจของคณะรัฐประหาร

การรัฐประหารได้เกิดขึ้นในคืนวันที่ ๘ พฤศจิกายน พ.ศ.๒๕๕๐ โดยคณะรัฐประหารได้เคลื่อนกำลังเข้ายึดกระทรวงกลาโหม และแบ่งแยกกำลังออกเป็น ๓ สาย เพื่อไปจับกุมบุคคลสำคัญ ๓ คน คือ สายที่ ๑ ให้ พ.ท.ก้าน จำนงภูมิเวท เป็นหัวหน้า พร้อมด้วย พ.อ.เผ่า ศรียานนท์ พ.ท.ละม้าย อุทยานนท์ และ พ.ท.เฉลิม พงษ์สวัสดิ์ ไปจับกุม นายปรีดี พนมยงค์ ที่ทำเนียบท่าช้าง สายที่ ๒ ให้ ร.อ.ขุนปริชาณเสฏฐ์ เป็นหัวหน้า พร้อมด้วย พ.อ.สฤษดิ์ ธนะรัชต์ ไปจับกุม พล.ร.ต.ถวัลย์ อารังนาวาสวัสดิ์ และสายที่ ๓ มี พ.อ.หลวงสถิตยยุทธการ เป็นหัวหน้าไปจับกุม พล.ร.ต.สังวร สุวรรณชีพ อธิบดีกรมตำรวจ เป็นที่น่าสังเกตว่า คณะรัฐประหารมิได้ส่งกำลังไปจับกุม พล.อ.อดุล อุดลเดชจรัสเลย

ผลปรากฏว่าการจับกุมบุคคลสำคัญทั้งสามประสบความสำเร็จ นายปรีดี พนมยงค์นั้น ได้รับรายงานจาก ส.ต.ท.สิงห์โต ไทรย้อย ตำรวจอารักขาว่าเห็นรถถังหลายคันตามท้องถนน จึงพยายามโทรศัพท์ถึง พล.อ.อดุล อุดลเดชจรัส แต่สายโทรศัพท์ ถูกตัดเสียก่อน นายปรีดี พนมยงค์ ส.ต.ท.สิงห์โต ไทรย้อย และ นายบัว กลาวการคนรับใช้ จึงได้รับลงเรือจ้างหนีไป พล.ร.ต.ถวัลย์ อารังนาวาสวัสดิ์นั้น ขณะที่เกิดการรัฐประหารได้ไปร่วมงานการกุศลของสมาคมนักเรียนเก่าสายปัญญา ที่สวนอัมพร "มีผู้เห็นว่า... นายถวัลย์ กำลังเพลิดเพลินอยู่ที่นั่น บุคคลจากทำเนียบผู้หนึ่งเข้าไปหาแล้วยื่นกระดาษขึ้นเล็กให้ แล้วนายถวัลย์ ก็หยุดดื่ม หยุดสนทนา ขอตัวเจ้าภาพออกจากสวนอัมพร" ส่วน พล.ร.ต.สังวร สุวรรณชีพมีนายทหารคนสนิทไปส่งข่าวเรื่องรัฐประหาร ขณะขณะละครอยู่ที่บ้านจึงได้เดินทางไปยังบางนา"

อย่างไรก็ตามปรากฏว่า พล.อ.อดุล อุดลเดชจรัส และ พล.ต.วีรวัฒน์ วีรวัฒน์โยธิน ผู้บัญชาการมณฑลทหารบกที่ ๑ ได้ออกมาต่อต้านการรัฐประหาร โดยการขับไล่

"สุพจน์ คำนถะกุล, ปรีดีหนี, หน้า ๑๐-๑๑.

""ยึดการปกครองรัฐบาลอำรง" ไทย-ไทรายลับดาร์ ๑๐ (๑๒ พฤศจิกายน ๒๕๕๐) : ๒.

"พล.ร.ต.สังวร สุวรรณชีพ, อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พลเรือตรี หลวงสังวรยุทธกิจ, หน้า ๑๔๓-๑๔๔.

ทหารกลับเข้ากรมกอง เหตุผลในการนี้มีความเป็นไปได้ว่าเกิดจากการที่ พล.ร.ต.ถวัลย์
 ดำรงนาวาสวัสดิ์ เตรียมจะลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ในวันที่ ๑๑ พฤศจิกายน
 เพียงแต่รอคอยโทรเลขจาก นายติเรก ชัยนาม เอกอัครราชทูตไทยประจำประเทศอังกฤษ
 ซึ่งกำลังเจรจากับรัฐบาลอังกฤษเพื่อขอลดเลิกความตกลงสมบูรณ์แบบข่อย และจะได้มอบหมาย
 ให้พล.อ.อดุล อดุลเดชจรัส ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีแทน^๔ แต่ความพยายามระงับ
 การรัฐประหารนี้ ไม่ทันการเพราะคณะรัฐประหารได้เลื่อนเวลาเคลื่อนกำลังมาเป็นเวลา
 ๒๑.๐๐ น. ของวันที่ ๘ พฤศจิกายน คณะรัฐประหารจึงได้ออกแถลงการณ์ ฉบับที่ ๓ มี
 ใจความตอนหนึ่งว่า

...ก่อนที่คณะเราจะลงมือกระทำการนั้น ก็ได้ไปเชื่อเชิญอ้วนอน พลเอก อดุล
 อดุลเดชจรัส แล้ว เพื่อขอให้มาเป็นประมุขในการกระทำคราวนี้ โดยคณะของ
 เราเห็นว่าท่านผู้นี้เป็นผู้ที่หวังดีต่อชาติโดยแท้จริง เหมือนดังที่ประชาชนทั่วไป
 เข้าใจกัน อนึ่ง ท่านผู้นี้เองได้ตระหนักถึงความเหลวแหลกของรัฐบาลที่อยู่แล้ว
 ถึงกับปรารถนาอยู่เนืองๆ ว่ายินดีจะช่วยเหลือ แต่ครั้นถึงการกระทำเข้าจริงๆ
 ท่านผู้นี้ซึ่งใครๆ พากันหวังว่าเป็นคนรักชาติที่แท้จริงคนหนึ่ง กลับกลายเป็นบุคคล
 สำคัญที่พยายามขัดขวางการกระทำของคณะทหารผู้หวังดีต่อประเทศชาติ^๕

การต่อต้านของ พล.อ.อดุล อดุลเดชจรัส นั้น ได้สร้างความหวาดวิตกให้แก่
 คณะรัฐประหารมาก จึงได้รับหาทางแก้ไขสถานการณ์ด้วยการมอบให้ พ.อ.กาจ เก่งระดม
 อิง และ พ.ท.ถนอม กิตติขจร นำรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ไปให้ พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมขุน
 ชัยนาทนเรนทร และ พระยามานวราชเสวี(ปลอด ณ สงขลา) ซึ่งเป็นคณะผู้สำเร็จราช
 การแทนพระองค์ ลงพระนามประกาศใช้ ส่วนอีกทางหนึ่งได้มอบให้ พ.อ.เผ่า ศรียา
 นนท์ และ พ.อ.ศิลป์ รัตนนิบลชัย รีบไปเชิญ จอมพล ป.นิบลสงครามมาเป็นหัวหน้าคณะ
 เนื่องจากเป็นผู้ที่มีบารมีอยู่มากในกองทัพ จนกระทั่งเช้าตรู่ของวันที่ ๙ พฤศจิกายน เมื่อ
 พ.อ.กาจ เก่งระดมยิง และ พ.ท.ถนอม กิตติขจร ได้นำรัฐธรรมนูญที่พระเจ้าวรวงศ์เธอ

^๔สุพจน์ ด้านตระกูล, ปริทัศน์, หน้า ๘.

^๕“หอจดหมายเหตุแห่งชาติ ก.ศ.๕๔.๑/๑๐๐ แถลงการณ์คณะรัฐประหาร ๘
 พฤศจิกายน พ.ศ.๒๔๙๐.

กรมขุนชัยนาทนเรนทร ลงนามแต่ผู้เดียวมาแล้ว และจอมพล ป.พิบูลสงคราม เดินทางมาถึงกระทรวงกลาโหม จึงถือได้ว่าการรัฐประหารประสบผลสำเร็จ

อย่างไรก็ตาม คณะรัฐประหารยังคงมีปัญหาทางการเมืองในเรื่อง การจัดตั้งรัฐบาลใหม่ อันเนื่องมาจากปัญหาการรับรองฐานะของรัฐบาลใหม่จากประเทศต่างๆ โดยเฉพาะสหรัฐอเมริกาและอังกฤษ ที่ยังไม่ลืมนัดกิจกรรมของ จอมพล ป.พิบูลสงคราม ที่ทำไว้ครั้งสงคราม^{๖๖} เอกอัครราชทูตอเมริกาและอังกฤษได้แสดงทัศนคติต่อการรัฐประหารครั้งนี้ว่าไม่เห็นด้วยกับการขับไล่รัฐบาลโดยการใช้กำลัง อันเป็นการขัดต่อวิถีทางรัฐธรรมนูญ เท่ากับเป็นการถอยหลังเข้าคลอง และอาจนำไปสู่ความรุนแรงทางการเมืองภายใน และความยุ่งยากทางการทูต^{๖๗}

เพื่อเป็นการแก้ไขปัญหาการรับรองฐานะรัฐบาลใหม่จากต่างประเทศ คณะรัฐประหารจึงได้เปิดทางให้พรรคประชาธิปัตย์ขึ้นมามีบทบาทในการจัดตั้งรัฐบาล โดยมอบตำแหน่งนายกรัฐมนตรีให้กับ นายควง อภัยวงศ์ซึ่ง "ยอมรับเป็นเพื่อสนองคุณชาติ"^{๖๘} และได้มีรัฐธรรมนูญ (ฉบับชั่วคราว) พ.ศ.๒๔๙๐ มาประกาศใช้ รัฐธรรมนูญฉบับนี้ ได้มีบทบัญญัติที่ให้พระมหากษัตริย์มีพระราชอำนาจเพิ่มมากขึ้น กล่าวคือนอกจากจะยืนยันหลักการให้พระมหากษัตริย์ทรงตั้งสมาชิกวุฒิสภา และรื้อฟื้นระบอบอภิรัฐมนตรีมาใช้แล้ว พระมหากษัตริย์ยังทรงมีพระราชอำนาจในการยับยั้งพระราชบัญญัติได้อย่างเด็ดขาด และทรงมีพระราชอำนาจในการเพิกถอนรัฐมนตรีออกจากตำแหน่งได้^{๖๙} การกำหนดบทบัญญัติในรัฐธรรมนูญดังกล่าวนี้ เป็นที่เข้าใจว่า เพื่อสร้างความพอใจให้แก่พรรคประชาธิปัตย์ นอกจากนี้ในวันที่ ๑๓ พฤศจิกายน คณะรัฐประหารโดย จอมพล ป. พิบูลสงคราม ก็ได้มีหนังสือถึงนายควง อภัยวงศ์ เรื่อง "ขอมอบอำนาจของคณะทหารแก่รัฐบาล" และในวันเดียวกันนายควง อภัยวงศ์ ก็กล่าวคำปราศรัยทางวิทยุกระจายเสียง

เมื่อนายควง อภัยวงศ์ ได้จัดตั้งคณะรัฐบาลแล้ว ปัญหาการรับรองรัฐบาลจากต่างประเทศก็เป็นอันหมดสิ้นไป กล่าวโดยสรุปก็คือ รัฐประหารล้มรัฐบาล พล.ร.ต.ถวัลย์

^{๖๖} David A. Wilson, Politics in Thailand, p.179.

^{๖๗} Edwin F. Stanton, Brief Authority, p.209.

^{๖๘} ศรีกรุง ๔ มีนาคม ๒๔๙๑.

^{๖๙} มาตรา ๑๘, ๓๐, ๓๘ และ ๓๙ ใน รัฐธรรมนูญ (ฉบับชั่วคราว) พ.ศ.๒๔๙๐

ในรวมรัฐธรรมนูญแห่งประเทศไทย.

อำนาจนาवासวัสดิ์ เมื่อวันที่ ๘ พฤศจิกายน พ.ศ.๒๔๕๐ นั้น เป็นผลสำคัญมาจากแรง
ต้านทานของพรรคประชาธิปไตย อันเป็นพรรคการเมืองฝ่ายค้าน ร่วมกับกลุ่มทหารบก ซึ่ง
ต่างสูญเสียผลประโยชน์ทางการเมืองในระบอบรัฐสภา จึงได้ร่วมมือประสานกันจนเคลื่อน
ไหวโค่นล้มรัฐบาลได้สำเร็จ

๔.๔ ความพยายามในการต่อต้านคณะรัฐประหารของ พล.ร.ต.ถวัลย์ อำรงนาवासวัสดิ์

เมื่อคณะรัฐประหารทำการยึดอำนาจ ในคืนวันที่ ๘ พฤศจิกายนนั้น พล.ร.ต.
ถวัลย์ อำรงนาवासสวัสดิ์ ได้หลบหนีออกไปจากงานสมาคมศิษย์เก่า ร.ร.สายปัญญา ซึ่ง
จัดที่สวนอัมพร ก่อนที่คณะรัฐประหารจะไปถึง และมีกระแสข่าวที่ไม่ยืนยันว่า พล.ร.ต.
ถวัลย์ ได้หลบไปทางอยุธยา ต่อมาในวันที่ ๑๐ พฤศจิกายน พล.ร.ต.ถวัลย์ อำรง
นาवासสวัสดิ์เดินทางมาที่กองบัญชาการกองทัพเรือซึ่งในขณะนั้นมีบุคคลสำคัญที่คณะรัฐประหาร
กำลังต้องการตัวอยู่ เช่น นายปรีดี พนมยงค์ พล.ร.ต.สังวร สุวรรณชีพ เป็นต้น
เข้าใจว่าความคิดในการต่อต้านคณะรัฐประหารเริ่มเกิดขึ้นในช่วงนี้ ดังที่ พล.ร.ต.สังวร
สุวรรณชีพ เล่าไว้ว่า

...เขา (หมายถึง พล.ร.ต.ถวัลย์) ก็ปรึกษากับท่านปรีดี เรื่องฐานะรัฐบาล
เก่า กระจัดกระจายมาก เวลานี้ คงไม่สามารถทำอะไรกับการเกาะกลุ่มของ
ประชาธิปไตยและคณะเจ้า กับคณะรัฐประหารซึ่งเป็นทหารบกเกือบ ๘๐ % แล้วก็
มีการปรึกษากันว่าจะไปตั้งตัวใหม่ต่างประเทศ

จึงปรากฏว่า ในเวลาเย็นของวันที่ ๕ พฤศจิกายน นั้น พล.ร.ต.ถวัลย์ อำรง
นาवासสวัสดิ์ และ นายปรีดี พนมยงค์ ก็ได้พบกับนายคอลล์ ที่ปรึกษาการคลัง และ นาย
แพตตัน ที่ปรึกษาฝ่ายการต่างประเทศที่กรมสรรพาวุธทหารเรือที่บางนา การพบปะกัน

“ยึดการปกครองรัฐบาลอำรง,” ไทย-ไตรรายสัปดาห์ : ๔.

“พล.ร.ต.สังวร สุวรรณชีพ, อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พลเรือตรี
หลวงสังวรยุทธกิจ, หน้า ๑๔๕.

“เรื่องเดียวกัน.

ครั้งนี้ทาง พล.ร.ต.ถวัลย์ และ นายปรีดี ยืนยันว่ารัฐบาลของ พล.ร.ต.ถวัลย์ อารังนา
 วาสวัสดิ์ ยังคงเป็นรัฐบาลที่ชอบด้วยกฎหมาย และได้เสนอความคิดเห็นในการดำเนินการ
 ตอบโต้คณะรัฐประหารว่า

...จำเป็นต้องใช้เวลาในการรวบรวมกำลังพล ซึ่งไม่แน่ว่าจะปฏิบัติการได้สำเร็จ
 หรือไม่ ถ้าหากเห็นว่าจะไม่มีหวังทำได้สำเร็จ พลเรือตรีถวัลย์ อารังนา
 วาสวัสดิ์ จะยอมจำนนเพราะไม่คิดว่าท่านอดีตผู้เผด็จการจะทำอะไรกับท่าน ส่วน
 ท่านรัฐบุรุษอาวุโสอาจจะต้องหลบหนีออกนอกประเทศ เพราะเชื่อมั่นว่าถ้าจีนอยู่
 จะต้องจับกุม อาจเป็นอันตรายแก่ชีวิตก็ได้^{๑๐๔}

นายคอลลี และ นายแพตตัน ได้ให้ความเห็นว่าความคิดโต้ตอบการรัฐประหารนี้
 เป็นการเสี่ยงอย่างยิ่ง อันจะทำให้เกิดการนองเลือด และนำความเสื่อมเสียชื่อเสียงมา
 สู่ พล.ร.ต.ถวัลย์ อารังนาวาสวัสดิ์ และ นายปรีดี พนมยงค์ แม้กระนั้น ในวันที่ ๑๓
 พฤศจิกายน พล.ร.ต.ถวัลย์ ก็ได้ติดต่อกับรัฐมนตรีร่วมคณะและผู้สนับสนุนคนอื่นๆ ว่าจะต่อ
 ต้านคณะรัฐประหารด้วยกำลังอาวุธหรือไม่ พร้อมกันนั้น ได้ขอคำแนะนำจากนายทอมสันเอก
 อัครราชทูตอังกฤษ ซึ่งได้รับคำตอบว่า

...ในตำแหน่งหน้าที่ราชการ ทูตไม่สามารถให้คำแนะนำอย่างใดได้ ทูตมีเพียง
 หน้าที่ป้องกันชีวิตและทรัพย์สินของอังกฤษ เพื่อการต่อต้านจะก่อให้เกิดสงคราม
 ภายใน ยิ่งความระส่ำระสายให้เกิดขึ้น ทูตไม่เห็นด้วยกับการใช้กำลังในฐานะ
 เพื่อส่วนตัวของรัฐบาลไทย ทูตรู้สึกว่าไม่พึงเสียเลือดเนื้อ และยอมให้เกิดการ
 ทำลายในบ้านเมือง^{๑๐๕}

ความล้มเหลวของฝ่าย พล.ร.ต.ถวัลย์ อารังนาวาสวัสดิ์ ในการพยายามรื้อฟื้น
 ความชอบธรรมของรัฐบาล ก็ได้ผลักดันให้นายปรีดี พนมยงค์ ต้องเดินทางออกนอกประเทศ

^{๑๐๓} กนต์ธีร์ ศุภมงคล, การวิเทโศบายของไทย, หน้า ๓๔๓.

^{๑๐๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๔๕.

^{๑๐๕} เรื่องเดียวกัน.

โดยได้รับความช่วยเหลือจากเจ้าหน้าที่สถานทูตอังกฤษและสหรัฐอเมริกา และเดินทางไป
ถึงสิงคโปร์เมื่อวันที่ ๒๒ พฤศจิกายน พ.ศ.๒๔๕๐ ส่วน พล.ร.ต.ถวัลย์ อารังนาวาสวัสดิ์
นั้น "ไปพักอาศัยอยู่กับกองพันนาวิกโยธินทหารเรือที่สัตหีบ"^{๑๑๑} อย่างไรก็ตามเข้าใจว่า
ระหว่างที่ พล.ร.ต.ถวัลย์ นำนักอยู่ที่สัตหีบนั้น ความพยายามที่จะเคลื่อนไหวต่อต้านคณะ
รัฐประหารยังมีได้หมดไปอย่างสิ้นเชิง เพราะได้มีการแสวงหาการสนับสนุนจากกลุ่มทหาร
เรือและกำลังหนุนจากผู้มีอำนาจนำโดย นายเตียง ศิริขันธ์ รายงานของนายทอมสัน เอก
อัครราชทูตอังกฤษที่ส่งไปยังกระทรวงการต่างประเทศอังกฤษ เมื่อวันที่ ๓ ธันวาคม พ.ศ.
๒๔๕๐ ได้กล่าวถึงการเคลื่อนไหวของ พล.ร.ต.ถวัลย์ อารังนาวาสวัสดิ์ว่า

...พลเรือตรีถวัลย์ อารังนาวาสวัสดิ์ กลับเปลี่ยนท่าที คำริจะต่อต้านคณะรัฐ
ประหาร โดยใช้กำลังส่วนหนึ่งของทหารเรือ และกำลังของเสรีไทยที่นักตัวอยู่
ในต่างจังหวัด จึงอยากจะขอร้องให้ท่านปริติ นมมงคล กลับประเทศไทย หรือ
มิฉะนั้นก็ขอให้ทูลช่วยจัดการให้ไปพบที่สิงคโปร์ เพื่อปรึกษาหารือกัน วางแผน
การต่อไป^{๑๑๒}

ข้อเสนอของ พล.ร.ต.ถวัลย์ อารังนาวาสวัสดิ์ ไม่ได้รับความสนับสนุนจากฝ่าย
อังกฤษ ต่อมาเมื่อวันที่ ๑๗ ธันวาคม พ.ศ.๒๔๕๐ เอกอัครราชทูตอังกฤษได้รายงานว่า

...พลเรือตรีถวัลย์ อารังนาวาสวัสดิ์ แจ้งต่อทูตทหารเรืออังกฤษว่า มีแผน
ดำเนินงานอยู่สองแผน แผนแรกคิดจะใช้กำลังทหารเรือบางส่วนเข้าปฏิบัติการ
โดยจะให้เสรีไทยเข้าทำลายถนนและทางรถไฟ เข้ายึดสถานที่ราชการที่สำคัญ
ทำศึกกองโจรสู่คณะรัฐประหาร ทั้งนี้ต้องรอนึ่งความเห็นของผู้บัญชาการทหาร
เรือก่อน ถ้าไม่ได้รับการสนับสนุนก็ดำเนินการไม่ได้ แผนที่สองไม่ต้องดำเนิน
การอย่างใดในขั้นนั้น รอให้เกิดการแตกแยกภายในกองทัพก และความปั่นป่วน
จากกรรมกรซึ่งอาจจะเกิดขึ้นภายในระยะเวลา ๖ เดือน^{๑๑๓}

^{๑๑๑} พล.ร.ต.ถวัลย์ อารังนาวาสวัสดิ์, "คำไว้อาลัย" อนุสรณ์ในงานพระราชทาน
เพลิงศพพลเรือตรีหลวงสังวรยุทธกิจ, หน้า (๒๒).

^{๑๑๒} กนต์ธีร์ ศุภมงคล, การวิเทโศบายของไทย, หน้า ๓๖๑.

ในการนี้ที่ทหารเรือของอังกฤษ ให้ความเห็นว่า เรื่องดังกล่าวเป็นการเมืองภายในของประเทศไทย ซึ่งสัมพันธมิตรไม่ควรเข้าไปยุ่งเกี่ยว คำตอบของทูตทหารเรือนี้เข้าใจว่าเป็นปัจจัยหนึ่ง ที่ทำให้พล.ร.ต.ถวัลย์ ชำรงนาวาสวัสดิ์ ระวังการเคลื่อนไหวในการต่อต้านคณะรัฐประหาร แต่ปัจจัยอีกประการหนึ่งที่ไม่อาจมองข้ามไปได้ และมีความสำคัญมากกว่าก็คือ ฝ่ายของ พล.ร.ต.ถวัลย์ ชำรงนาวาสวัสดิ์ ขาดกำลังหลักที่จะให้การสนับสนุน เพราะขณะนั้นกองกำลังเพียงแห่งเดียว ที่มีความสามารถเพียงพอที่จะต่อต้านคณะรัฐประหารได้ ก็คือ กำลังจากกองทัพเรือ พล.ร.ต.ถวัลย์ ชำรงนาวาสวัสดิ์ ได้ถาม พล.ร.ท.สินธุ์ กมลนาวิน ผู้บัญชาการกองทัพเรือ ว่า "ครุไม่คิดจะแก้ไขบ้างหรือ จะปล่อยให้คณะก่อการ ๒๔๗๕ ต้องสลายตัวไป" แต่ "ได้รับคำตอบว่าไม่ได้คิด พวกทหารเรือไม่สนใจทำการต่อต้าน"^{๑๑๑} เข้าใจว่าแม้ว่าผู้บัญชาการทหารเรือจะไม่พอใจคณะรัฐประหาร แต่ก็ไม่ต้องการสนับสนุนรัฐบาล พล.ร.ต.ถวัลย์ ชำรงนาวาสวัสดิ์ อีกต่อไป เนื่องจากเห็นว่ารัฐบาล ไม่สามารถแก้ปัญหาภายในประเทศได้ ประกอบกับมีความไม่พอใจกลุ่มผู้นำอีสานที่ขึ้นมามีบทบาทในคณะรัฐบาล อย่างไรก็ตาม มีความเป็นไปได้ว่า พล.ร.ท.สินธุ์ ก็มีความพยายามต่อต้านคณะรัฐประหารเช่นกัน แต่หันไปสนับสนุน นายทวี บุณยเกตุ ซึ่งไม่ได้สังกัดพรรคแนวรัฐธรรมนูญ และไม่ได้ร่วมอยู่ในคณะรัฐบาล ดังที่ นายทวี บุณยเกตุ เล่าถึงกรณีนี้ไว้ว่า

...ในวันที่ ๕ พฤศจิกายน ผู้บัญชาการทหารเรือมาบ้านฉัน และถามถึงฉันว่า จะร่วมมือเป็นหัวหน้า นำการต่อต้านรัฐประหาร เพื่อขับไล่พิบูลและผินหรือไม่ เขาบอกว่า เขาพร้อมที่จะทำการต่อต้านคณะรัฐประหาร หากฉันตกลงใจกับข้อเสนอนี้ ประวัติศาสตร์ของชาติไทยจะต้องมีสิ่งแตกต่างที่เดียว แต่ฉันไม่ได้ตกลงใจ...ฉันไม่ต้องการสร้างสถานะอันซับซ้อนทางการเมืองขึ้น โดยมีการนำการปกครองประเทศถึง ๓ กลุ่มด้วยกัน คือหลวงธำรงฯ เป็นหัวหน้ากลุ่มที่ ๑ (ถูกกฎหมาย) พิบูลฯเป็นหัวหน้ากลุ่มที่ ๒ และ ฉันเป็นหัวหน้ากลุ่มที่ ๓ ฉันไม่รู้ว่าหลวงธำรงฯ คิดอย่างไร บางทีเขาอาจจะคิดต่อต้านพิบูลฯอยู่ และการแทรกแซงของฉันอาจจะสร้างปัญหาให้กับธำรง"^{๑๑๒}

^{๑๑๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๖๒.

^{๑๑๒} Jayanta Kumar Ray, Portraits of Thai Politics, p.121-122.

อย่างไรก็ตามในวันที่ ๒๓ ธันวาคม คณะรัฐประหารก็ได้ออกหมายจับ พล.ร.ต. ถวัลย์ อ่างนาวาสวัสดิ์ ในข้อหาว่ามีแผนการต่อต้านรัฐบาล แต่มาในวันที่ ๒๕ ธันวาคม พล.ร.ต.สินธุ์ กมลนาวิน ก็ได้เป็นสื่อกลางให้ พล.ร.ต.ถวัลย์ อ่างนาวาสวัสดิ์ ได้พบกับ จอมพล ป. พิบูลสงครามเพื่อเจรจาทำความเข้าใจกัน หลังจากนั้น พล.ร.ต.ถวัลย์ อ่างนาวาสวัสดิ์ ก็ลี้ภัยการเมืองโดย "เดินทางไปพักผ่อนยังประเทศจีนแผ่นดินใหญ่และฮ่องกง... เป็นเวลาประมาณหนึ่งปี"^{๑๑๑} ซึ่งเท่ากับเป็นการลี้ภัยทางการเมืองในฐานะนายกรัฐมนตรีนั่นเอง แม้ว่าหลังจากนั้น จะร่วมมีบทบาทอีกครั้งหนึ่งในฐานะผู้ร่วมก่อการในกรณีกบฏวังหลวง พ.ศ.๒๔๘๒ ซึ่งได้ถูกจับกุมและลี้ภัยไปฮ่องกงอีกครั้งหนึ่ง และยังมีบทบาทในฐานะวุฒิสมาชิกเมื่อ พ.ศ.๒๔๘๓ แต่ก็มีได้มีบทบาททางการเมืองที่โดดเด่นต่อไป

ดังนั้น รัฐประหารเมื่อเดือน พฤศจิกายน พ.ศ.๒๔๘๐ จึงเป็นการโค่นล้มอำนาจทางการเมืองของ พล.ร.ต.ถวัลย์ อ่างนาวาสวัสดิ์ ในฐานะนายกรัฐมนตรีนั่นเองได้อย่างสิ้นเชิง การรัฐประหารครั้งนี้เกิดจากรัฐบาลของ พล.ร.ต.ถวัลย์ อ่างนาวาสวัสดิ์ ไม่สามารถแก้ปัญหาที่สั่งสมมาภายหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ และความแตกแยกในหมู่ผู้นำฝ่ายพลเรือนประกอบกับมีแรงต้านทานจากพรรคประชาธิปัตย์ ซึ่งร่วมมือกับกลุ่มทหารบกในการพยายามโค่นล้มรัฐบาล แม้ว่าทาง พล.ร.ต.ถวัลย์ อ่างนาวาสวัสดิ์ มีความต้องการจะต่อต้านคณะรัฐประหาร แต่จากการขาดกำลังหลักในการสนับสนุน ทำให้ความพยายามนี้ล้มเหลวลงซึ่งเท่ากับเป็นการปิดฉาก บทบาททางการเมืองของ พล.ร.ต.ถวัลย์ อ่างนาวาสวัสดิ์ ในฐานะผู้นำทางการเมืองที่โดดเด่น และในนายกรัฐมนตรีนั่นเอง

^{๑๑๑} พล.ร.ต.ถวัลย์ อ่างนาวาสวัสดิ์, "คำไว้อาลัย", อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพพลเรือตรีหลวงสังวรยุทธกิจ, หน้า(๒๒).